

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК І ПРАВА
ЦЕНТР СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ «POLITICUS»

**ШОСТА ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

**СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА:
ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ
МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ**

23 квітня 2021 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
(№ 11 від 29 квітня 2021 року)

Організаційний комітет конференції:

Наумкіна С. М. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Гедікова Н. П. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Долженков О. О. – доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Музиченко Г. В. – доктор політичних наук, професор кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Ростецька С. І. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Проноза І. І. – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів : матеріали Шостої Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 23 квітня 2021 року. Одеса : ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Центр соціально-політичних досліджень «Politicus», 2021. 68 с.

ISBN 978-966-992-541-1

УДК 321(477)(063)

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Бабіна В. О.

Реклама в контексті маркетингової сегментації політичного ринку 5

Венгер О. М., Сергієнко Т. І.

Принципи взаємодії органів державної та публічної влади
з інститутами громадянського суспільства..... 8

Гайдаєнко П. Л.

Харизматичне лідерство:
актуальність та специфіка сучасного трактування..... 12

Гедікова Н. П.

Безпека України і Європи в умовах російської агресії 14

Грушко І. І.

Теорія і практика гнучкої інтеграції
у безпековій сфері ЄС: досвід для України..... 19

Ємельяненко Г. Д., Абизова Л. В., Образцова К. В.

Політико-правові аспекти трансформації
сучасного українського суспільства..... 22

Малишенко Л. О.

Політичний ризик в контексті політичного процесу..... 26

Наумкіна С. М., Семенченко М. Ф.

Політичне маніпулювання як нове сприйняття соціальної дійсності
у сучасному світі..... 29

Пришляк С. П.

Доказова публічна політика: особливості методології 33

Ростецька С. І.

Конструювання регіональної ідентичності: структурні компоненти37

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Гуйван П. Д.

Часові межі цивільного права на захист..... 40

Проноза І. І.

Віктимологічні проблеми злочинної поведінки
як питання юридичної психології..... 45

Стандратюк Д. В.

Прозорість політичної системи та відкриті дані в Україні..... 47

**СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК
СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Корнієвський О. А.

Вплив громадських ініціатив та об'єднань України
в обстоюванні інтересів та задоволенні нагальних потреб
уразливих категорій населення..... 53

Шелепова В. О., Вагіна О. М.

Соціально-політичні аспекти мовного питання в сучасній Україні..... 58

Щурко О. М.

Соціальні аспекти образу держави в умовах глобалізації..... 62

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Бабіна В. О.,

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин та права
Одеського національного політехнічного університету
м. Одеса, Україна

РЕКЛАМА В КОНТЕКСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ СЕГМЕНТАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО РИНКУ

Одною з найважливіших ролей у процесі розвитку рекламного ринку України відіграє побудова оптимальної системи державного управління рекламною діяльністю. Реклама, яка є однією з важливих складових інфраструктури національної економіки, соціального та політичного життя суспільства, сама потребує формування адекватних забезпечувальних підсистем. Серед найважливіших елементів інфраструктури рекламної галузі української економіки можна зазначити наступні:

- підсистема державного та громадського регулювання реклами. Мається на увазі розвиток нормативно-правової бази, контролю з боку громадськості, системи саморегулювання;

- інформаційне забезпечення рекламного бізнесу, формування розвинутого ринку маркетингових досліджень, видання професійних ЗМІ для спеціалістів у сфері реклами;

- система підготовки професійних кадрів для рекламного бізнесу, зокрема за такими його напрямками, як маркетинг, менеджмент, творчість у сфері реклами, технологія виробництва рекламоносіїв та ін. Одним із заходів у цьому напрямі є виділення реклами як окремої навчальної спеціальності. Ця обставина видається особливо недоречною у зв'язку з тим, що професію «рекламіст» ще в 1995 р. занесено до Державного реєстру спеціальностей України;

- виробнича інфраструктура: виробництво матеріалів, що використовуються під час розроблення рекламоносіїв;

опрацювання нових рекламних технологій; формування системи виробничих рекламних компаній та ін.» [1, с. 24].

Усі функції державного управління рекламною діяльністю розподілено за чотирма основними напрямками: економічним, соціальним, політичним та гуманітарним. Об'єкти управління системи державного управління рекламною діяльністю належать до двох принципово різних типів:

1) реклама в різних розуміннях (як галузь економіки; як сфера професійної діяльності; як бізнес. У деяких випадках як об'єкт управління треба розглядати рекламу як сукупність рекламоносіїв, тобто використовувати матеріальний підхід до поняття реклами). Відносно цих об'єктів суб'єкти управління системи виступають як елементи зовнішнього управління;

2) рекламні комунікації самих органів державного управління. Цей тип об'єктів є внутрішньою системою відносно суб'єктів державної влади [Див. детал. : 2].

Специфічні особливості політичної реклами в тій чи іншій країні залежать від багатьох чинників, серед яких найбільше значення мають рівень розвитку економіки; стан розвитку суспільства (суспільно-громадянська активність, ступінь сформованості громадянського суспільства тощо); соціокультурні особливості; національні особливості; інтенсивність впливу з боку різноманітних релігійних конфесій та його особливості (насамперед, толерантність тієї чи іншої релігії, що має статус державної у відповідній країні); традиції, що історично склалися у формуванні законодавства, у практичній діяльності органів виконавчої та судової влади та ін.

Система управління рекламною діяльністю в Україні з боку установ виконавчої влади потребує подальшого вдосконалення. Як головні напрями цієї роботи на найближчу перспективу можна назвати:

а) більш чітке розмежування компетенції органів виконавчої влади в регулюванні рекламної діяльності;

б) аналіз доцільності перерозподілу контрольних функцій реклами між суб'єктами державного регулювання;

в) ширше й більш активне використання потенціалу Ради з питань реклами Кабінету Міністрів України [3, с. 6].

Необхідність раціонального осмислення політичної реклами обумовлена необхідністю десакаралізації політичного простору та демістифікації політичної реклами, звільнення від нальоту відверто популістських спекуляцій на тему її безмежної влади або, навпаки, повсякденних стереотипів щодо її набридливості, брехливості та недоцільності.

Політична реклама є невід'ємною частиною політичного маркетингу, який суб'єкти політичного процесу використовують з метою впливу на громадську думку. Рівень та характер політичних знань, оцінок та дій громадян, на які здійснює вплив політична реклама, визначає стан політичної культури у суспільстві.

Література:

1. Ромат Є. В. Державне управління рекламною діяльністю в Україні (теоретико-методологічний аспект): автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2004. 36 с.
2. Коляденко В. Роль інфокомунікативних технологій у формуванні громадянського суспільства. *Людина і політика*. 2012. № 4. С. 52–57.
3. Ромат Є. В. Указ. автореферат.

Венгер О. М.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри менеджменту організацій
та управління проектами
Запорізького національного університету

Сергієнко Т. І.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових та політичних наук
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ТА ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що взаємодія органів державної влади з інститутами громадянського суспільства є необхідною умовою якісного, своєчасного виконання функцій публічної влади. Поняття «публічності влади», включає широку сферу доступу громадян до участі в питаннях управління шляхом обрання відповідних органів, відкритості функціонування таких органів, та громадського контролю за їх функціонуванням [8, с.275].

Протягом усього розвитку суспільно-політичної думки питання про владу становило особливий інтерес. Адже без аналізу відповідних форм організації влади складно було зрозуміти устрій суспільства, класифікувати форми державної влади, розкрити механізм взаємодії між людьми. Цією проблемою займались М.Кейзеров, В.Тененбаум, Ф.Бурлацький, І.Фарбер, М.Байтін, А.Тіковенко, Ю.Тихомиров та інші. Принципи та форми взаємодії органів публічної влади з громадськістю розкрито у роботах О.Бабінової. Вчені Е.Афонін, Р.Войтович та Л.Гонюкова розглядають громадську участь у творенні та здійсненні державної політики. Проте, не зважаючи на наявність значної кількості наукових публікацій по зазначеній тематиці, деякі теоретичні аспекти щодо принципів взаємодії органів державної та публічної влади з інститутами громадянського

суспільства носять дискусійний характер і потребують поглибленого дослідження.

Сучасні дослідження влади, як і будь яких інших багатоаспектних соціальних явищ, характеризуються різноманітними підходами до її розуміння, виділенням багатьма з теоретиків як сутності влади лише окремих сфер її прояву [6]. У радянській науковій думці проблеми влади активно досліджувалися з 60-х років. Владу вивчали в аспектах управління і соціалістичного самоуправління, співвідношення із державою, демократією, тобто увагу було сконцентровано на державній (політичній) владі, сферу ж буття взагалі публічної влади було істотно обмежено історичними періодами до виникнення держави або після її «відмирання».

Поняття «влада» трактується по різному філософами, економістами, юристами, соціологами, політологами, але всі вони доходять висновку що влада – це вмотивовані дії відповідних суб'єктів. У суспільстві існують різноманітні види влади – політична, суспільна, соціальна, державна, публічна, влада народу та ін. [7, с. 298]. Відносини влади завжди асиметричні і припускають домінування однієї зі сторін.

Створення ефективних партнерських відносин між громадянами і владою передбачає постійний аналіз проблем, оцінку проблем та інтересів, розвитку взаємодії, співробітництва і взаємної відповідальності; налагодження двостороннього зв'язку, спрямованого на спільний пошук шляхів вирішення найактуальніших проблем; забезпечення довіри з боку громадян до влади.

Як зазначає, І.Колосовська, «дієвим інструментом підтримки діалогу влади з громадськістю є обласні цільові програми сприяння розвитку громадянського суспільства та співпраці органів влади з громадськістю. Їх основні завдання спрямовані на створення умов для розвитку громадянського суспільства, налагодження співпраці влади та громадськості, фінансову підтримку ініціатив громадськості для спільного вирішення завдань регіональної політики. У межах програм передбачаються фінансові ресурси для проведення публічних консультації із громадськістю, вивчення громадської думки, проведення конкурсів соціальних проектів серед громадськості, створення ресурсних центрів громадських ініціатив, навчання державних

службовців та представників громадськості використанню інструментів громадської участі, проведення форумів соціальних інвестицій тощо» [3].

Механізм взаємодії виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства включено у два базові сектори, а саме: консультування з громадськістю та діяльність громадських рад при органах виконавчої влади» [5]. Також, зазначимо, що в науковій літературі зустрічається ще низка форм взаємодії державної виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства, зокрема йдеться про таку форму взаємодії, як інститут громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади [2, с. 54].

Щодо взаємодії інститутів громадянського суспільства та публічної влади, то З.Кравцова, зазначає, що основоположними принципами в Україні мають стати такі як: «активності та ініціативності громадян України; партнерства та рівноправності, відкритості та публічності, взаємної відповідальності, політичної незаангажованості та неупередженості, цілісності та повсюдності». Реалізація в практичній діяльності окреслених принципів сприятиме утвердженню України як демократичної, соборної, соціальної та правової держави [4]. Також зазначимо, що важливою засадою ефективної співпраці й взаємодії між органами публічної влади та інституціями громадянського суспільства має стати прийняття названими сторонами своїх прав та обов'язків, розуміння відповідальності в управлінні суспільними та державними справами, адже і права державних службовців, і права представників громадськості базуються на єдиному конституційному праві кожного громадянина брати участь в управлінні державними справами.

Таким чином, підводячи підсумок зазначимо, що взаємодія державних структур з інститутами громадянського суспільства повинна бути орієнтована на соціальне партнерство, що в перспективі може стати фактором об'єднання зусиль держави і населення у вирішенні важливих соціальних проблем, а також фактором загальної відповідальності за стан справ в регіоні, місті, за надання громадянам соціальних послуг.

Література:

1. Бабарикіна Н.А., Сергієнко Т.І. Стан та основні тенденції розвитку громадянського суспільства в Україні. *Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 29–30 січня 2021 року)*. Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2021. С. 80-84
2. Влада і суспільство: діалог через громадські ради: монографія / за заг. ред. Ю.Ж. Шайгородського. Київ: А.В. Паливода, 2011. 148 с.
3. Колосовська І. Формування ефективної моделі партнерства інститутів публічної влади та громадянського суспільства. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/edu_45/fail/21.pdf (дата звернення 18.04.21)].
4. Кравцова З.С. Окремі аспекти взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2021/11.pdf (дата звернення 18.04.21).
5. Про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 № 1035-р. Офіційний вісник України. 2007. № 89. Ст. 89.
6. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / ред. С. Чернов, В. Воронкова, В. Банах, та ін.; ЗДІА. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 603 с.
7. Сергієнко Т.І. Становлення громадянського суспільства в контексті забезпечення соціально-політичної стабільності в умовах сьогодення. *Гуманітарна наука XXI століття: сучасні виклики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук: матеріали заочної міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 06 листопада. 2020 р.)* / гол. ред.: О. М. Тогочинський; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПТС, 2020. С. 298-301.
8. Совгіря О.В. Конституційне право України: навчальний посібник / О.В. Совгіря, Н.Г. Шукліна; МОНУ. – Київ: Юрінком Інтер, 2008. 632 с.

Гайдаєнко П. Л.,
аспірант
Науковий керівник: **Наумкіна С. М.,**
доктор політичних наук, професор
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ХАРИЗМАТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА СУЧАСНОГО ТРАКТУВАННЯ

Проблема лідерства проходить мінорною нотою крізь сучасні українські політичні дослідження. Становлення політичних еліт, організація діяльності політичних партій, механізмів наддержавного впливу, процесу євроінтеграції та багато інших напрямів розглядають окремі аспекти лідерства, але, як самостійне дослідження, у вітчизняній науці тема ще недостатньо розкрита.

Умови сучасної демократизації суспільства диктують зростання важливості наукового управління життям суспільства та значення вивчення проблеми політичного лідерства. Лідерство розглядається в політології як один з механізмів регулювання відносин людей, соціальних груп, інститутів, суспільства в цілому. Його сутність становлять відносини домінування і підпорядкування, впливу і напрямку [4].

У теренах історичної науки можна знайти безліч прикладів тлумачення понять політичного лідерства, але при аналізі робіт Нікколо Макіавеллі – автора теорії лідерства, Ральфа Емерсона, Томаса Карлейла та інших вчених можна відділити загальну думку, що причини лідерства криються у своєрідній соціально-історичній потребі людини в організації своєї діяльності. А харизма лідера стає своєчасним інструментом отримання легітимності та права на втручання у політичне життя суспільства [3].

Концепція харизматичного лідерства була описана Максом Вебером у роботі «Економіка та суспільство». Узагальнюючи, можна описати харизму як:

1) рідкісну якість або вміння спілкуватися, приписуване тим людям, які демонструють виняткову здатність захоплювати за собою натовп;

2) харизма, здобута в результаті самонавчання – це психологічна здатність викликати характерні зміни в поведінці, думках та системах цінностей.

Отже, щоб «пророк» міг стати харизматичним лідером, він повинен володіти навичками переконання і здатністю спонукати людей до виконання якоїсь трансцендентальної місії, використовуючи всі доступні йому методи, мати специфічні риси характеру, поведінки та поглядів, яких у даний період часу потребує спільнота [2].

На думку М. Вебера, якщо харизматичний лідер хоче досягти успіху і зберегти незаперечний авторитет протягом довгого періоду часу, він повинен створити впорядковану соціальну структуру і обслуговуючу її систему негласних законів. Для цього лідер утворює харизматичну групу – ненормовану кількістю організацію, об'єднану поведінковою нормою, функція якої полягає у впровадженні нових ініціатив та контролю за порядком і вирішенням конфліктів.

Специфіка такої групи у тому, що її члени колективно поділяють певну систему переконань (від політичного вектору лідера та групи залежить демократичність влади), мають високий рівень соціальної згуртованості, дотримуються суворо встановлених лідером норм групової поведінки, приписують харизматичні якості лідера групи і самій групі як соціальному інституту [1].

Отже, інститут лідерства існує з початку історії людства, ще у часи племен та первісних суспільств виникала необхідність в чільному керівництві. Політичний харизматичний лідер – це людина, яка керує не тільки політичними процесами, а й здійснює функції з управління суспільством, вона здатна змінювати хід подій і спрямованість політичних процесів. Політичному лідерові необхідно володіти природними психологічними якостями, такими як сила характеру, воля, красномовність, рішучість, тонка інтуїція. Професійні якості лідерів полягають в аналітичних здібностях, в умінні швидко і точно орієнтуватися в обстановці та аргументовано протистояти чужій думці.

Сучасність диктує постійне формування нових тенденцій в розвитку політичного лідерства, тому що національні лідери не можуть ігнорувати глобальні проблеми. Вони повинні розглядати свою внутрішню політику як складову частину загальносвітового, глобального процесу. Крім того, в кожній країні існує своя система підготовки кадрів, з яких виростають лідери. Ця система пов'язана з цілями і характером завдань, що стоять перед політичною системою суспільства, а також з цінностями політичної ідеології.

Література:

1. Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера: Пер. з нім. Київ : Тандем, 2002. 160 с.
2. Нерубаская А. А. Сравнительный анализ некоторых характеристик личности. *Перспективи*. 2015. № 3. С. 89–95.
3. Романовський О. Г., Гура Т. В. Теорія і практика формування лідера: навчальний посібник. Харків, 2017. 28 с.
4. *Journal of Process Management – New Technologies, Internationala.* – Vol. 3, No. 2, 2015, Pp. 30–36.

Гедікова Н. П.,

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

БЕЗПЕКА УКРАЇНИ І ЄВРОПИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Основною небезпекою для України починаючи з 2014 року стало посягання на державний суверенітет і територіальну цілісність з боку Російської Федерації та посилення концентрації її військових сил навколо українських кордонів, а з початку 2021 року системна та наймасштабніша за останні роки ескалація

ситуації Росією та нарощування присутності і активізація її військ на українсько-російському кордоні та в анексованій Автономній Республіці Крим і місті Севастополь. Останні події стали реальною загрозою можливих широкомасштабних російських військових дій проти України.

Аналізуючи ситуацію зазначимо, що немає однозначної відповіді щодо визначення причин ескалації російсько-українського конфлікту. Одні з основних полягають у тому, що Росія використовує загострення військової ситуації як інструмент для тиску на українське керівництво у переговорному процесі з подальшим привласненням собі права вирішувати долю України; впливу на західні країни і особливо на США, яка з приходом на пост президента Д. Байдена стала більш опозиційною по відношенню до Росії, з метою як можна максимально зупинити санкції та послабити позиції США у світі; для вирішення власних внутрішніх проблем, пов'язаних з складною економічною ситуацією в Росії, спадом в соціальній політиці, загальним зниженням рівня довіри росіян до органів влади, довіри до В. Путіна.

Цілком очевидно, що російська військова агресія є загрозою не тільки для безпеки України, але й загрозою краху системи безпеки в Європі. Відповідно, такі дії російського керівництва стурбували не тільки Україну, але й Вашингтон, країни Західної і Центральної Європи, євразійські країни, міжнародні організації і викликали з їх боку негайну реакцію. Зокрема, США зайняли принципіальну позицію у цьому питанні.

Г. Кіссинджер у своїй відомій книзі «Дипломатія» зазначив: «Як показує історія, майже кожного століття на світовій арені з'являється чергова могутня і дуже амбітна країна, що своїм впливом істотно змінює систему міжнародних відносин» [1, с. 9]. Історія перебігу політичних подій у світі свідчить, що певні авторитетні країни (Англія, Франція, Німеччина, Росія, Японія, Китай та ін.) у ті або інші її періоди прагнули наділити себе місією ключового гравця на міжнародній арені і реформувати систему міжнародних відносин в рамках своїх інтересів і потреб. Зокрема, Росія протягом майже всієї своєї історії намагалася кинути виклик світовому порядку і отримати статус «універсальної імперії».

Дії сучасної Росії на міжнародній арені свідчать про посилення її великодержавних, імперських і експансіоністських амбіцій, прагнення розподілити світ на сфери впливу, претендування на світове панування. Вона бачить своє майбутнє у відновленні імперії шляхом територіально-політичної експансії, а також шляхом встановлення морського контролю над береговою лінією Чорного і Азовського морів. На пострадянському просторі її об'єктами такої експансії стали території Південної Осетії, Абхазії, Придністров'я, Нагорного Карабаху, Автономної Республіки Крим. Зокрема, німецький експерт А. Штайгіс так обгрунтував наслідки цих дій для самої Росії: «У Європі Росія за минулі роки завдяки т. зв. «затяжним конфліктам» в Нагорному Карабасі, Придністров'ї, Грузії і, особливо, в Україні створила собі імідж країни, яка має потенціал ескалації, але в той же час хитається між панівною автократією і західної ліберальної ідеєю» [2, с. 26]. Зауважимо, що з моменту висловлення А. Штайгісом цієї думки пройшло більше двох років і наразі Росія за свою формою політичного режиму усе більше тяжіє до панівної автократії.

Задача знищення суверенної української держави з моменту її незалежності у сучасному періоді новітньої історії ніколи не сходила з політичної арени Російської Федерації. Росія розглядає Україну як засіб відновлення статусу могутньої імперської держави за рахунок подальшого привласнення її історії і оволодіння її ресурсами.

Як відомо, результатом проведення агресивної політики Росії по відношенню до України стало: анексія АР Крим і міста Севастополь, ескалація ситуації Росією на територіях, які тимчасово не підконтрольні українській владі, блокування Мінських домовленостей, постійний тиск на українське керівництво щодо імплементації російського сценарію вирішення конфлікту на Донбасі, встановлення морського контролю над береговою лінією Чорного і Азовського морів і погроза широкомасштабного вторгнення російських військ на територію України, дискредитація України і формування образу зовнішнього ворога не тільки в середині своєї держави, але й серед європейських країн за рахунок подачі недостовірної інформації та інші інструменти маніпуляції держави-агресора. Усе це свідчить

про її прагнення дестабілізувати соціально-політичну ситуацію в Україні, створити умови економічної блокади, продовжити розпалювання ворожнечі між різними групами українського населення, залякати Київ і, таким чином, підвести нашу державу до капітуляції з подальшим позбавленням України суб'єктності, встановленням протекторату і повного підпорядкування Києва Москві. Офіційна позиція Росії по відношенню до України, по-перше, це не анексія певних частин її території, а вся її територія, по-друге, покарання України за обраний політичний курс, який не відповідає інтересам держави-агресора.

Наразі в умовах російсько-українського конфлікту Україна має як слабкі, так сильні сторони.

Серед слабких сторін є, по-перше, невдалі дії нині діючого українського керівництва у внутрішній і зовнішній політиці. Зокрема, український військовий експерт О. Жданов зазначив: «Допоки Україна відкрито не визнає Росію стороною конфлікту та не зніме з неї псевдороль миротворця, то війна триватиме вічно. Коло замикається, а інформаційна війна триває» [3]. По-друге, воєнна доктрина України в питанні планування дій є набагато слабкішою, ніж у США і Росії. Її мета повинна бути не політична, а військова і у відповідності до неї військові повинні виконувати поставлені завдання.

Серед сильних сторін України є наступні: по-перше, в Україні є союзники у світі, у Росії їх немає. У питанні розв'язання російсько-українського конфлікту В. Путін сподівався на підтримку Франції і Німеччини, але не отримав її, більше того лідери цих країн жорстко поставили питання щодо збереження суверенітету та територіальної цілісності України, виконання Мінських і Нормандських рішень та врегулювання двосторонніх відносин політико-дипломатичним шляхом. По-друге, Україна має стратегічних партнерів, які надають всебічну підтримку, включаючи і військову. Традиційними партнерами для України є США і Європейський Союз та окремі країни-члени. Безпрецедентним є те, що Україна вперше за усі роки своєї незалежності отримала от європейських партнерів велику допомогу, це дає для нашої держави великі можливості щодо забезпечення національної безпеки. По-третє, українське суспільство ніколи не погодиться зі зрадою своїх інтересів.

Водночас, ситуація, яка склалася навколо України сьогодні, свідчить про те, що ризики безпеки зберігаються. Нагадаємо, що передислокація російських військ у 2014 році нібито в інтересах безпеки Росії привела до анексії АР Крим і міста Севастополь.

Одна з головних умов забезпечення безпеки України полягає у тому, що їй треба мати свій план дій, показати як саме діяти у вирішенні цього конфлікту та будувати стратегічні плани своїх дій зі стратегічними партнерами. Як свідчить історія, Росія схилиючи Україну до об'єднання ніколи не розглядала її як рівного партнера.

Україні з метою забезпечення своєї безпеки необхідно боротися не тільки з зовнішнім ворогом, але і з внутрішнім ворогом в інформаційному просторі, продовжити свої реформи, боротьбу з корупцією, розбудову демократичних інститутів держави і вдосконалення ефективної системи державного управління. Саме високий рівень конкурентоспроможності і успішний розвиток України може стати початком кінця Росії.

Підсумовуючи зазначимо, що розв'язання проблеми війни між Росією і Україною це складне світове завдання сучасних політичних відносин. Західні країни і міжнародні організації підтримують Україну у захисті її суверенітету та територіальної цілісності. Захист суверенітету України стає колективним заходом західних країн.

Глобальні зміни в міжнародних відносинах, які відбуваються в сучасному світі, переважно обумовлені політичними конфронтаціями між розвинутими державами, визначили вектори формування мультиполярного світу, демонструють зростання рівня глобальних загроз і нестабільності та початок нової хвилі «холодної війни». Відтак, питання безпеки в умовах російської агресії є головним не тільки для Чорноморського регіону, але й для всіх країн світу.

Література:

1. Кіссинджер Г. Дипломатія / пер. з англ. М. Гоцацюка, В. Горбатька. Київ : Вид. група КМ-БУКС, 2020. 864 с.

2. Штайгис А. Только сильный Запад сможет предотвратить дальнейшую экспансию России и вступит с РФ в конструктивный диалог. *Российско-украинский конфликт. Перспективы и*

параметры миротворческой миссии ООН на Донбассе. Киев, 2018. С. 24–28.

3. Загроза чи залякування: що відбувається на кордоні України з РФ. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/04/02/statija/polityka/zahroza-chy-zalyakuvannya-vidbuvayetsya-kordoni-ukrayiny-rf>

Грушко І. І.,
аспірантка кафедри національної безпеки
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ГНУЧКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У БЕЗПЕКОВІЙ СФЕРІ ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Аналіз теоретичних підходів до аналізу концепту безпеки в інтеграційних процесах європейських країн демонструє варіативність тлумачень та трактувань з позицій дотримання логіки саме національної безпеки. Разом з цим, сучасна система світових взаємодій характеризується фактичною відсутністю чітких механізмів регулювання міжнародної безпеки з позицій ефективного глобального управління.

Одним з основоположних положень теорії регіональної інтеграції є необхідність розкриття особливостей регіону не лише в якості територіального утворення, але і як функціональної структури. Так, більшістю науковців регіоналізм розглядається як упорядкована, багатостороння та контрольована державами взаємозалежність усередині регіонального простору, що виражається в різноманітних конкретних регіональних проектах і відповідних їм інституціях

Методологічні засади вивчення концепту безпеки інтеграційних процесів базуються на двох парадигмах діяльності. Перша парадигма отримала назву «опора на власні сили», передбачає прагнення до інституціональної та фінансової автономії у питаннях оборони і миротворчої діяльності [1, с.82]. Парадигма домінувала на першому етапі інтеграційної побудови Європейсь-

кого Союзу – ефективна економічна інтеграція неможлива без тісного співробітництва у безпековій сфері. Ця теорія стала основою для реалізації проекту Європейського оборонного співтовариства на початку 50-х років минулого століття. Парадигма актуалізувалася на початку 90-х років у зв'язку із загостренням проблеми створення власної інфраструктури безпеки Європейського Союзу. Виразом цієї тенденції стала ідея «європейської оборонної ідентичності», що передбачала відновлення Західноєвропейського союзу [2, с. 294].

Інша парадигма діяльності виявилася більш стійкою, оскільки передбачала делегування більшості повноважень у сфері безпеки, свідому відмову від самостійної миротворчої діяльності, а також колективне забезпечення безпеки країн співдружності [3, с. 48]. Ця парадигма довела свою ефективність у моменти загострення міжнародних відносин та періодів фінансової кризи.

Тривалий час більшість досліджень сфери безпеки проводилися з позицій реалізму з акцентуванням уваги на принциповому концепті рівноваги потенціалів різних країн. Якісно новий характер сучасних загроз розвитку міжнародних відносин призвів до змін у характері й наслідках втручання провідних держав до процесів мирного врегулювання. Це спричинило необхідність глибинної модифікації концептів, що були спрямовані на забезпечення національної й міжнародної безпеки, у тому числі з позицій ведення виваженої державної політики на міжнародній арені. Разом з цим, усе частіше постає питання щодо ступеня узгодженості стратегій національної безпеки держави з глобальними викликами, що постають перед міжнародною спільнотою. З одного боку, зміщення акценту на гуманітарні цінності зробило логічнішим застосування сучасних силових заходів при вирішенні таких проблем, як тероризм чи геноцид. З іншого – практика ряду миротворчих операцій, що проводилися під егідою ООН продемонструвала й межі ведення силової політики шляхом використання високих технологій у рамках використання традиційних стратегій.

Спільнота безпеки є однією з форм управління міжнародними відносинами, що характеризується відсутністю апарату примусу (на відміну від системи колективної безпеки). Члени співтовариства безпеки зберігають державний суверенітет, однак він

поступово трансформується внаслідок зміни ролі держави – відповідні акценти переносяться на невоєнну сферу (економіку, соціальну політику, екологію тощо). Центральне місце у розвитку і підтриманні життєдіяльності співтовариства безпеки займає могутність провідної держави, що визначає колективну ідентичність практики поведінкових стратегій держав-учасників. Серед характерних ознак співтовариства безпеки слід виділити такі: перенесення акценту з проблем національної безпеки на колективну безпеку; виокремлення питань інтеграції у воєнній сфері; сприйняття внутрішніх загроз окремим країнам в якості небезпек всьому співтовариству; поширення тенденцій інтернаціоналізації владних повноважень.

Різноманітні форми партнерства у сфері безпеки на основі спільних цінностей чи взаємної вигоди для країн європейської співдружності не втрачають актуальності. Партнери привносять до спільного стратегічного та тактичного арсеналу ті можливості, які складно дублювати. Вони також формують багатосторонній підхід до безпеки, який стає все більш важливим з економічних, культурних та політичних причин. Розуміння концепту безпеки в країнах Європейського Союзу пов'язане зі стабільністю в міжнародних відносинах та партнерстві між державами. На сьогодні співдружність виступає консолідованою силою, що здатна впливати в односторонньому чи багатосторонньому порядку на вирішення глобальних проблем міжнародної безпеки. Практика гнучкої інтеграції у сфері політики безпеки і оборони країн-членів ЄС проявляється у двох ключових аспектах: по-перше, передбачаються широкі консультації, співробітництво та максимальна прозорість у відносинах з НАТО, виходячи з потреб всіх держав-членів ЄС; по-друге, активно створюються механізми, що дозволять всім учасникам європейського співтовариства брати більш активну участь у воєнних аспектах співробітництва.

Література:

1. Weissenbacher R. Peripheral integration and disintegration in Europe: the «European dependency school» revisited. *Journal of Contemporary European Studies*, 2018. Vol. 26(1). P. 81–98.

2. Risse T. Neofunctionalism, European identity, and the puzzles of European integration, *Journal of European Public Policy*, 2005. Vol. 12(2), P. 291-309.

3. Morillas P. Strategy-Making in the EU: From Foreign and Security Policy to External Action. Springer, 2018. 203 p.

Ємельяненко Г. Д.,
доктор філософських наук, професор,
доцент кафедри філософії,
історії та соціально-гуманітарних дисциплін

Абизова Л. В.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії,
історії та соціально-гуманітарних дисциплін

Образцова К. В.,
студентка
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Донецька область, Україна

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Незважаючи на низку досягнень за роки незалежності, протистояння політичних сил в Україні, на жаль, позбавило її змоги стати провідним гравцем європейської та світової політики. Фактор України присутній в різних контекстах політичної риторики, але при цьому залишається потенційна можливість втрати політичної суб'єктності.

Дослідивши значний теоретичний і емпіричний матеріал, американський професор політології П. Д'Аньєрі виділив і проаналізував причини, які, на його думку, не дозволили Україні розвинути достатній рівень демократичних процедур і піти шляхом ліберальної демократії. У статті «Зрозуміти українську політику: влада, політика і інституціональний дизайн» він виокремлює такі причини неуспіху української політичної

стратегії як фрагментарність і неефективність парламенту (нездатність парламенту сформувавши сталий одновекторний курс державної політики, нездатність політичних сил до компромісів), інституційний дизайн (недосконалість всієї системи політичних інститутів) і «політика сили» (авторитарність влади), що по суті означає деяку дискредитацію самої ідеї демократії [4]. Недостатність політичного професіоналізму представників влади і недостатній контроль з боку громадянського суспільства за владою, певне «постмайданне» політичне відчуження, не сприяють конструктивним змінам держави і суспільства. Найчастіше політичні лідери «готові обговорювати з народом свої рішення, але не готові віддати свою владу» [2. с.209].

Демократичний контроль над виконанням функцій держави стає все більш проблематичним, тому що громадяни постають перед державою в ролі електорату, не здатного охопити суть державних справ, змушеного покладатися на спеціаліста, відтак, «критична спільнота» не спроможна продукувати політичну ініціативу і здійснювати контроль над діяльністю політичної влади і бюрократичної системи, що обумовлює можливість політичного маніпулювання.

Проблема політичного маніпулювання лише в останні роки стала предметом системного дослідження у вітчизняній політичній науці. Завдання постановки та окреслення політико-правових аспектів проблеми маніпулювання свідомістю і діяльністю громадян з боку влади цілком на часі. У західній політичній думці означена проблема ставилася давно і наполегливо. Наприклад, Г. Моска і В. Парето вважали маніпулювання суспільством з боку влади найважливішим методом управління і підтримки стабільності в державі. Р. Михельс, досліджуючи соціологію політичних партій, фіксував політичну маніпуляцію як невід'ємний компонент політичної боротьби, перш за все, боротьби лідерів за популярність у мас. Здавалося б, що присмак песимізму в теоріях демократії найбільш характерний для політичної думки Заходу початку ХХ століття. Але він притаманний і політичній думці ХХІ століття з його високотехнологічними можливостями.

Для політичної громадськості сучасної держави, що має в своїй основі класичну модель демократії, на думку Ю. Габермаса, характерна тенденція розвитку демонстративної і маніпулятивної

публічності, що йде через голову публіки і поза її свідомістю. Він відносить роль маніпулятора насамперед до системи «раціонально-бюрократичного панування», до виконавчої влади. Амбівалентність ситуації полягає в тому, що, згідно з Т. Парсонсом, часто ті, хто сповідує ту чи іншу цінність (у владі і в політиці), не вірять і ніколи не вірили в неї, у всякому разі в тій загальній формі, в якій її представляють суспільству. Це відбувається тому, що в міру ускладнення системи державного управління, дії і компетенції фахівців управління не є предметом громадського обговорення. Пересічний громадянин, будучи дилетантом у політико-бюрократичних сферах, нездатний у достатній мірі розумітися в сутності державних справ і змушений цілком покладатися на фахівців-управлінців. Більш того, самі парламентарії часто абсолютно не готові до серйозного і кваліфікованого обговорення складних управлінських, фінансових та інших проблем і проєктів, пропонованих урядом.

У тоталітарному режимі маніпуляція – результат прямої волі влади, яка максимально обмежує природні права людини і повинна постійно психологічно компенсувати це обмеження ілюзорним чином «найкращої в світі вільної держави». Таким чином, при тоталітаризмі і маніпулювання – найважливіше завдання державної політики. Класичний варіант тоталітаризму знищує демократичні свободи, здійснюючи тотальний контроль над усіма сферами життя суспільства, підтримуючи владу засобами насильства, терору, духовного поневолення, залишаючи опозицію поза законом.

Антиподом тоталітарним режимам були і залишаються держави демократії з традиційними ліберальними цінностями. У демократичній державі громадяни і влада частково поділяють ілюзію, що демократичні політичні та правові механізми, свобода слова нейтралізують маніпуляцію. Політична практика демократичних держав відкидає маніпуляцію, але зберігає маніпулювання в знятому вигляді. Маніпуляція, спрямована на збереження влади, застосовується різноманітними засобами, які не виявляють себе безпосередньо. Демократія не тільки не заперечує маніпулювання, але, навпаки, потребує правового забезпечення та більш витонченої майстерності маніпуляції ніж тоталітаризм, оскільки не має можливості застосування відкритих репресій до інакомислячих.

Величезну роль відіграє дефіцит часу у політичних діях. Це різниця між кількістю часу, дійсно необхідним суспільству для свідомого обмірковування тієї чи іншої пропозиції і часом, який дається громадянам владою для обмірковування політичного рішення. Чим більше ця різниця, тим більше посилено влада змушена «бомбардувати» суспільство, щоб укластися у відведений їй термін, тим більше вона свідомо або несвідомо здійснює маніпулювання. Маніпуляція свідомістю громадянина полягає в тому, щоб не дозволити йому сформувати власну точку зору або активно впливати на точку зору людини так, щоб домогтися її відповідності з офіційною позицією влади. Власна думка окремого громадянина, відмінна від офіційної, не тільки не потрібна, воно шкодить владі. Тому влада, не залежно від суб'єктивної орієнтації лідерів, автоматично створює механізми і засоби нейтралізації чужих точок зору на всіх рівнях. Засоби масової інформації виступають агентами маніпуляцій влади, захищаючи цим свої владні претензії. Збереження стабільної влади – це збереження існуючої преси, телебачення, кіноіндустрії, системи освіти, системи подвійних стандартів, тощо. Медіаресурси задіяні як агенти влади у маніпулюванні суспільної свідомості. У той же час це і є, так звані, канали свободи слова. Політичні еліти «використовують ресурси комунікації для віртуалізації політичної реальності, формуючи за допомогою засобів інформації необхідні для власної легітимізації образи масової свідомості» [3, с. 65]. Більш того, високі технології в сфері комунікації уможливають прихований тотальний контроль над приватним життям громадян. Саме впливові структури, які мають власні інтереси в політиці, можуть «замовляти» голоси і дії політиків через фінансову винагороду останніх. За словами Р. Арона, політика – це боротьба за владу та пов'язані з нею переваги[1]. Навіть усвідомивши маніпулювання виборець змушений або свідомо підтримати його голосуванням, або пасивно не проголосувати. Громадянин у державі фатально приречений на маніпулювання. Будь-яка політична сила, отримавши владу, використовує маніпулювання як необхідний елемент стабілізації влади взагалі. Чи можливо пересічному громадянину вирватися з маніпулятивного павутиння? Відповідь песимістична і оптимістична одночасно. Шлях подолання

маніпуляції – це громадянська зрілість, політична культура, критична свідомість кожного члена суспільства.

Маніпулятивні механізми в політиці як важливий фактор впливу на зміст і спрямованість сучасного політичного процесу в Україні варто всебічно вивчати. Більше того, у даному випадку теоретичної академічності недостатньо. Швидше за все, це саме та проблема, вирішуючи яку, політологія має подолати наукову зверхність і запропонувати практичні, прогностично-превентивні рекомендації, що і передбачається нашими подальшими науковими пошуками.

Література:

1. Арон Р. Демократия и тоталитаризм. М.: Текст, 1993. 303 с.
2. Гозман Л.Я., Шестопап Е.Б. Политическая психология. Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. 448 с.
3. Кольцов В.М. Методологічний інструментарій дослідження демократичного транзиту. Актуальні проблеми філософії та соціології. Науково-практичний журнал. Випуск 10. Одеса. 2016. С. 65–67.
4. D'Anieri P. Understanding Ukrainian Politics: Power, Politics, and Institutional Design. NY. London. 2007. 299 p.

Малишенко Л. О.,

кандидат політичних наук, доцент,
викладач-методист

Одеського фінансово-економічного коледжу

Київського національного

торгівельно-економічного університету

м. Одеса, Україна

ПОЛІТИЧНИЙ РИЗИК В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Політичний ризик сьогодні розуміється як непереборний елемент будь-якого політичного процесу. Він породжується невизначеністю політичного середовища і характеризується особливим типом взаємозв'язку об'єктивної політичної ситуації

та діяльності суб'єкта в ній. Під невизначеністю в даному випадку розуміється відсутність чітких формальних процедур, які є загальноприйнятими методами ведення справ.

На сучасному етапі політичний ризик обумовлюється безліччю факторів невизначеності, викликаних, в першу чергу, недостатньою раціональністю політики, складністю і просторістю цієї галузі. Умовно їх можна поділити на :

- інформаційні, до яких належать відсутність чіткої та повної інформації про всі поточні політичні процеси, недостатність аналізу політичної ситуації в цілому, неадекватне реагування влади на неї, відсутність чіткого підрахунку ресурсів, нерозумінням та ігноруванням інтересів інших учасників політичних дій і т. д.;

- соціальні, викликані нестабільністю, агресивністю і радикалізмом проведеного політичного курсу, діяльністю окремих політичних інститутів, низькою підтримкою населення проведеної політики, політичними, етнічними та іншими конфліктами, безробіттям, важким економічним становищем, наявністю невирішених соціальних проблем;

- персональні, пов'язані з особистістю політика, нестійкістю його поведінки, схильністю до автономії без урахування колективного характеру політичних дій, підвищеної схильності до ризику;

- правові, коли політичний ризик виникає внаслідок правового і морального нігілізму, невиконання прийнятих умов політичних взаємодій і комунікацій, порушення вимог закону і норм угод, які мають морально-політичний характер;

- економічні, коли причиною політичного ризику можуть стати: відсутність необхідних грошових ресурсів для проведення тих чи інших реформ, відсутність розвинутої та стабільної економічної інфраструктури, неліквідність державних акцій підприємств, відсутність чіткої економічної програми, відсутність прямих інвестицій до країни, невизначена валютно-кредитна політика і т. д.

- випадкові, коли одним із джерел політичного ризику виступає безпосередня випадковість політики, яка веде до появи непередбачених і небажаних подій [Див. : 1].

Політичний ризик природним чином виникає в умовах плюралізму, політичної конкуренції, змагальності та боротьби.

Виходячи з цього визначення, можна вивести наступні характерні ознаки політичного ризику :

1. Універсальність цього виду ризиків проявляється, перш за все, в тому, що він присутній при політичних рішеннях будь-якого рівня, починаючи з революційних перетворень всього суспільства і закінчуючи голосуванням окремого виборця.

2. Політичний ризик є колективним, тому що обумовлений не стільки індивідуальними якостями політиків та технологіями влади, скільки груповими політичними інтересами.

3. Ієрархічність політичного ризику проявляється на рівні наслідків, викликаних прийняттям тих чи інших рішень. У зв'язку з цим, виділяють наступну ієрархію політичних ризиків: мегаризику або ризику на глобальному рівні, регіональні ризику, ризик в окремих країнах або районах.

4. Політичний ризик є вкрай суб'єктивним, тому що залежить не тільки від об'єктивних обставин середовища, в якому він формується, але й від суб'єктивного сприйняття та інтерпретації отриманої інформації або подій.

5. Даний вид ризику може виступати як самостійний фактор політики або бути елементом інших видів ризику – соціального, комерційного, інвестиційного, екологічного і т. д. У цьому виявляється багатоплановість політичного ризику [Див. детал.: 2].

При вивченні політичного ризику необхідно враховувати, що в соціально-політичному середовищі він проявляється неявно. Одними з головних симптомів політичного ризику можна назвати рівень суспільних заворушень, стабільність / нестабільність уряду, політичний плюралізм, ступінь етнічних і релігійних протиріч, стиль мислення осіб, що приймають рішення в політиці, роль примусу при утриманні влади, вплив ззовні, спадкоємність, антиконституціональні дії та соціальні конфлікти.

Як правило, виділяються внутрішні і зовнішні джерела політичних та економічних чинників ризику. Такий поділ є досить умовним, оскільки фактори з різних груп можуть впливати один на одного. Аналіз внутрішніх економічних факторів дозволяє скласти загальну характеристику економічного розвитку країни і виділити найбільш вразливі місця. Зовнішні економічні фактори визначають ступінь впливу зовнішніх обмежень на внутрішню економічну політику: високий ступінь залежності і значний розмір зовнішньої заборгованості посилюють ризик втручання

уряду в інвестиційну діяльність. Проблема оцінки внутрішніх соціально-політичних чинників в значної частки суб'єктивності. При певних умовах зовнішня політична обстановка може зіграти роль каталізатора політичної нестабільності в країні.

Вивчення політичного ризику в Україні має свої специфічні властивості. Це стосується таких аспектів як політична традиція, недосконалість демократичних інститутів і, найголовніше, трансформаційний період соціально-політичного розвитку.

Література:

1. Лясота А. Є. Глобалізаційні процеси в сучасному світі та Україна: політичні ризики та перспективи. Регіональні студії. 2020. № 23. С. 32–37.

2. Віннійчук О. «Портфель ризиків» українського суспільства: аналіз політичної ситуації 2014–2020 рр. Епістемологічні дослідження в філософії, соціології і політичних науках. 2020. Т. 3. № 2.

Наумкіна С. М.,

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук і права

Семенченко М. Ф.,

аспірант кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ПОЛІТИЧНЕ МАНПУЛЮВАННЯ ЯК НОВЕ СПРИЙНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЙСНОСТІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

З розпадом СРСР і утворенням незалежних держав поняття «пропаганда», «агітація», «вплив» отримали негативну констатацію як ідеологізовані, позначені маніпулятивністю та комуністичним змістом явища. Така ситуація цілком закономірна і

пояснювана (згадаймо ті самі радянські часи і поняття «кібернетика», «генетика», «тестування» тощо). Під дією цих чинників у нашій країні серед багатьох вчених та фахівців із масової комунікації розвилася хвороба маніпулофобія. Маніпуляції вбачають в усьому: у формуванні особистісних структур, культурних і поведінкових норм, у звичайних, природних актах навіювання (сугестії), випадках не контрольованого учасниками спілкування психофізіологічного домінування людини над людиною [1].

Термін «маніпуляція» є метафорою і вживається в переносному значенні: вправність рук у користуванні речами перенесено на вправне керування людьми. Звичайно. «керування» може бути прихованим і відкритим, усвідомлюваним тими, ким керують.

Успіх маніпуляції залежить від довіри комуніката і віри його в те, що все, що говорить комунікант, є правдою. Крім того, успішна маніпуляція передбачає такі закономірності: чим менше знає людина, тим більш вона маніпульована; чим більш аполітична людина, тим більш вона маніпульована; чим більш довірлива людина, тим більш вона маніпульована [Див., напр.: 2].

Враховуючи основні тлумачення та основні прояви політичної маніпуляції, необхідно зазначити, що у цьому понятті проявляються два його основні значення – пряме й метафоричне. Саме останнє з них сьогодні стає основним та базовим тлумаченням цього поняття, привертаючи до себе все більшу увагу дослідників. У своєму метафоричному наповненні маніпулювання має достатньо високу диференціацію, тобто у цьому випадку йдеться про систему понять, для яких як родова виступає маніпуляція. До системи таких понять можна віднести маніпулятивний вплив, психологічні маніпуляції, маніпулювання (в тому числі і маніпулювання в політиці, маніпулювання суспільною думкою, суспільною свідомістю тощо), міжособистісні маніпуляції, соціально-політичне маніпулювання особистістю тощо.

У метафоричному трактуванні означенням маніпулювання може бути певний психологічний вплив на іншу людину, який не завжди нею усвідомлюється й змушує її діяти так, як того бажає маніпулятор. Останній найчастіше приховує свої наміри, щоб досягти бажаної мети. Отже, маніпуляція – це вид психологічного впливу, досконале здійснення якого веде до прихованого

спонукання в іншій людині намірів, що не збігаються з її актуально існуючими бажаннями.

Загалом маніпуляції можна визначити так: дії, скеровані на «прибирання до рук» іншої людини, які виконуються так майстерно, що у неї (людини, над якою здійснюється маніпуляція) створюється ілюзія, що вона сама управляє своєю поведінкою. Ціль маніпулятора – створити «вільний вибір», змінити поведінку аудиторії на свою користь, уникаючи прямого примусу, лише скеровуючи дії реципієнта [Див. детал.: 3].

У науковій літературі політичне маніпулювання розглядається як система засобів ідеологічного та духовно-психологічного впливу на масову свідомість з метою нав'язування певних ідей, цінностей; цілеспрямований вплив на громадську думку та політичну поведінку задля спрямування їх у заданому напрямку.

У політологічних дослідженнях політичного маніпулювання домінантне значення мають два напрямки: апологетичний, згідно з яким політичне маніпулювання розглядається як необхідний засіб управління свідомістю мас, оскільки у масовому суспільстві управління масами стає неминучим і процес омасовлення досягає свого апогею у сучасному технічному світі, сучасній техногенній цивілізації; соціально-критичний, який кваліфікує політичне маніпулювання як принципово нове сприйняття соціальної дійсності, нової системи взаємовідносин між людьми. За такої системи взаємовідносин людина трактується з позиції залежності, піддаваності примусу та тиску. У цьому випадку заперечується унікальність та неповторність кожного, що призводить, в свою чергу, до ускладнення процесу поступу усього людського співтовариства.

Відколи людина розпочала досліджувати, вивчати сама себе, пізнавати свою внутрішню сутність, відтоді виникає потреба визначити її значення та внесок у існування усього живого. Людина була, є і буде найвищою цінністю, тобто критерієм для оцінки предметів та явищ навколишнього світу, зокрема тих, які вона сама творить у процесі своєї діяльності.

Якщо розглядати політику як сферу діяльності, яка пов'язана з відносинами між соціальними та соціально-етнічними утвореннями, основою якої є проблема завоювання, утримання та використання влади, то логічно впливає, що в її основі

лежить модифікація суспільної поведінки в інтересах певних суб'єктів політики, а найчастіше пануючої еліти. Ця модифікація полягає у координації групової діяльності, зміні її напрямку та у підтримці чи відмові від існуючих традицій. У цьому випадку політичне маніпулювання можна з впевненістю назвати одним із найдавніших способів здійснення влади. У контексті теорії макіавеллізму, саму політику трактують як мистецтво маніпулювання людьми. Представникам цієї теорії протистоять ті, хто вважає за необхідне підкорятися загальноприйнятим нормам моралі у політиці. Ці дві позиції ніяк не можуть досягнути певної «золотої середини» стосовно проблеми маніпулювання, хоча, на наш погляд, її пошук стає все більш нагальним та необхідним для сучасного суспільства.

Створені людиною можливості та засоби маніпулятивного впливу дають змогу побачити їх антиціннісну, здебільшого шкідливу сутність. Показовим у цьому випадку є збіг чи незбіг систем цінностей, якими керуються у своїх діях суб'єкт та об'єкт політичного маніпулювання. Дослідники стверджують, що чим більше буде збігів у цих системах цінностей цих двох груп, тим швидше і успішніше розвиватиметься демократичне суспільство.

Література:

1. Місніменко О.В. Маніпуляція «людиною маси»: філософсько-культурологічний аналіз: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.04; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2008. 21 с.
2. Супруненко О.М. Основні напрямки та механізми впливу політичної віри на демократичну трансформацію суспільства. URL: http://nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Gileya/2010_36/Gileya_36/PII_doc.pdf
3. Семенченко Ф. Г. Ціннісний вимір політичній діяльності: дис. ... д. політ. н.; спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2011. 439 с.

Пришляк С. П.,
аспірантка відділу гуманітарної політики
та розвитку громадянського суспільства
Центр суспільних досліджень
Національного інституту стратегічних досліджень
м. Київ, Україна

ДОКАЗОВА ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА: ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ

Актуальність дослідження зумовлена потребою комплексного дослідження державних політик, створення умов для належного врядування, а також суперечливими тенденціями розвитку механізмів формування суспільної політики і вироблення владних рішень в Україні [1].

Останнім часом у розвинених країнах світу широко поширився новий підхід до вдосконалення системи державного управління і місцевого самоврядування, в основі якого лежить розробка і реалізація так званої «доказової державної політики», або «державної політики, заснованої на доказах» (від англ. «Evidence-based policy»), або «Evidence-based policy-making»). Такий підхід передбачає обґрунтування запропонованих варіантів нормативно-правового регулювання, окремих заходів та заходів соціально-економічної політики за допомогою результатів наукових досліджень, науково обґрунтованих фактів і широкої доказової бази. Застосування «доказового підходу» покликане підвищити якість державного управління, зокрема подолати суб'єктивізм [3].

Основним методологічним принципом, використовуваним при розробці публічної політики на основі фактичних доказів, є проведення наукових досліджень, що підтверджують, які програми або заходи можуть застосовуватися для отримання найкращих результатів. Таким чином, головним критерієм вибору того або іншого комплексу інструментів регулювання є науковий аналіз фактів.

Сам термін «Evidence-based policy» (ЕВР) з'явився в кінці 1990-х років і набув широкого поширення при адміністрації

Тоні Блера в Великобританії після 1997 року. Дослівно термін «Evidence-based» означає «той, що базується на доказах», і в Україні він відомий, у першу чергу, в контексті медичної практики як «доказова медицина».

В політиці концепцію «Evidence-Based» можна розглядати в двох аспектах:

1) під доказовою політикою розуміється впровадження органами влади та державними установами на різних рівнях тих заходів і програм політики, ефективність, доцільність та корисність яких доведені практикою та підкріплені дослідженнями;

2) доказову політику можна розуміти і як методологію впровадження політики, в основу якої покладено особливий – доказовий підхід. Це означає, що на кожному етапі циклу політики здійснюється його ґрунтовне опрацювання за кількома параметрами [1].

Застосовуючи доказовий підхід, можна підвищити рівень довіри суспільства до влади, вивести процес вироблення політики на новий, якісно високий рівень, що позитивно вплине на розвиток держави загалом [4].

На думку деяких науковців, основна перевага доказового підходу полягає в наступному: якщо наукове обґрунтування заходів, що вживаються, є публічним і об'єктивним, то у громадян з'являється більше шансів відстояти суспільні інтереси, нівелювати вплив лобістських груп і знизити ризики свідомо помилкових рішень [2].

Проте, розробка доказової державної політики має й певні обмеження.

Насамперед це суб'єктивність підходу, що зберігається: аналіз доказів і розробку заходів і інструментів регулювання проводять люди, які можуть бути схильні до політичного або ідеологічного впливу, або переслідувати власні інтереси, дослідники можуть мати упередження, що заважають їм побачити істину і так далі. Тим більше, навіть не розглядаючи суб'єктивний людський чинник як основний, то маємо зважати, що сама по собі доказова база може бути суперечливою і неточною із-за обмежень методологічних підходів для збору фактів, неможливості врахувати специфіку окремої конкретної території і наявності об'єктивних чинників, вплив яких оцінити досить складно та ін.

Крім того у рамках доказової політики не завжди можливо визначити стратегічні цілі регулювання, на основі яких буде розгорнута система завдань і заходів. Тобто, якщо цілі державної політики були поставлені хибні, то реалізація такої політики може виявитися даремною або призвести до негативних наслідків.

Найбільш дискусійними питаннями у доказовому підході є питання про «статус» обґрунтування. Що розуміється під поняттям «доказ»? Прихильники доказової політики вважають, що термін «доказ», який широко застосовується у математиці, фізиці або юридичних науках – це ідеал, до якого сфера соціально-економічних відносин повинна прагнути. Розробляючи державну доказову політику, під терміном «доказ» вважають «обґрунтування» або «забезпечення фактами» [1].

Провівши аналіз обґрунтувань, які застосовуються як докази під час вироблення державної політики, їх можна поділити на три групи:

- 1) факти та результати наукових експериментів (об'єктивні наукові дані);
- 2) результати вивчення суспільної думки (колективний інтелект);
- 3) неофіційні та експертні дані (експертна думка).

На думку широкого кола дослідників, «неофіційні дані» не можуть бути «доказами». Але разом з тим вони можуть ефективно доповнювати обґрунтування першої та другої груп.

Таким чином, досліджуючи методологію доказового підходу виникають питання, які є характерними для методології гуманітарних наук і економічної науки в цілому. Це виявляється в суб'єктивності інтерпретації, потенційного фальсифікування, поєднанні позитивного і нормативного, суворості обґрунтування під час використання наукового методу [1].

Інституціональні практики у дослідженні та виробленні державної політики пов'язані зі складною взаємодією різних органів державної влади і управління, узгодженням позицій цілого ряду соціальних груп і політиків, а також різних представників експертного співтовариства, взаємовпливу найрізноманітніших зовнішніх і внутрішніх факторів. У зв'язку з цим, державну політику слід трактувати як результат взаємодії держави,

інститутів громадянського суспільства, представників наукової, експертної та бізнесової спільноти для вирішення важливих завдань у розвитку незалежної України [1].

Література:

1. Дослідження державних політик: методологія, процедури та європейські практики : монографія / авт. кол.: [Л. В. Гонюкова, В. М. Козаков, В. А. Ребкало та ін.] ; за заг. ред. Л. В. Гонюкової, В. М. Козакова. – Київ : НАДУ, 2018. – 400 с
URL: <http://academy.gov.ua/social/pages/dop/2/files/b710d940-b89c-4a73-9c68-ba033e1bd602.pdf>

2. Волошинская А. А., Комаров В. М. Доказательная государственная политика: проблемы и перспективы. Вестник ИЭ РАН. № 4. 2015. С. 90–102 URL: https://www.researchgate.net/publication/283213727_DOKAZATELNAA_GOSUDARSTVENNA_A_POLITIKA_PROBLEMY_I_PERSPEKTIVY

3. Філіппова В. Д. Доказова державна політика в галузі педагогічної освіти як інструмент раціональних та обґрунтованих державних рішень. Правові засади організації та здійснення публічної влади: збірник тез III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 28 лютого – 2 березня 2020 року).– Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. – 413-416 с.

4. Філіппова В. Д. Формування та реалізація державної політики в галузі педагогічної освіти України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління 25.00.02 «механізми державного управління»/ Філіппова В. Д. – Харків, 2020 URL: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/arefFilippova>

Ростецька С. І.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

КОНСТРУЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ

У державах, що трансформуються, регіональна ідентичність є динамічною і залежить від нових соціальних відносин, економіки держави, культурних та ментальних характеристик, ідеологічних розбіжностей. Регіональна ідентичність – це фактор як соціально-економічного розвитку, так і елемент політичного управління і важливим чинником сучасного політичного процесу. Слід зазначити, що серед типів ідентичності вона займає особливе місце і пов'язана з певними територіями, які визначають особливі форми життєвих практик, картини світу, символічні образи. Питання конструювання регіональної ідентичності постає актуальним на часі для багатьох країн світу, і України зокрема. А розуміння особливостей конструювання видається можливим, в першу чергу, через дослідження структурних компонентів регіональної ідентичності.

Структурні компоненти регіональної ідентичності можливо визначити в залежності від критеріїв типологізації. Наприклад, в залежності від ступеня усвідомленості і політизації регіональних особливостей М. Кітінг вважає, що «в регіональній ідентичності є три пласта. Перший пласт – когнітивний, він пов'язаний з процесом усвідомлення існування регіону, його географічних меж, порівняння свого регіону з іншими, а також з перебуванням ключових характеристик регіональної окремішності (наприклад, через мову, кухню, історію та ін.). Другий – емоційний, він включає спосіб сприйняття людьми свого регіону і ступінь її актуалізації в порівнянні з іншими підставами для ідентифікації, наприклад, класової і національної. Третій – інструментальний,

на рівні якого регіон розглядається в переслідуванні загальних цілей» [1, с.69].

Дослідники Х. Хутам і А. Лагендік також виділяють в регіональній ідентичності три рівні: стратегічний, культурний і функціональний. «Регіон знаходить свою ідентичність, якщо він відрізняється від інших регіонів політично оформленими стратегічними планами, має або виробляє культурну гідність і функціональну будову»[2]. Слід зазначити, що концепції Кітінга і Хутам-Лагендіка будуються на включенні в структуру регіональної ідентичності двох вимірів: об'єктивувати виразів регіональної унікальності, наприклад, історико-культурний фон, на основі якого «виростає» самосвідомість мешканців, і механізмів актуалізації цих особливостей через політику щодо їх конструювання.

Найчастіше, при розгляді питання конструювання регіональної ідентичності доцільно розглядати два рівні, а саме культурний та стратегічний.

Щодо культурного рівня, дослідження повинні акцентуватися на наративах, міфологемах, цінностях та символах, які склалися в рамках досліджуваного регіону. Однією з функцій політичного міфу є конструювання реальності. Суть даної функції політичного міфу, втім, як і будь-якого іншого, полягає в беззастережній вірі в істинність того, що відбувається, в безапеляційно тих образів, фактів, які постають перед індивідом і які він добудовує своїм сприйняттям [3, с. 46].

Формування єдності території на культурному рівні неможливо без оформлення кордонів регіону. Причому мова йде не скільки про адміністративне маркування простору, скільки про їх символічному оформленні. Таким чином, на рівні культурного усвідомлення регіональна ідентичність знаходить вираз у емоціональній причетності до регіонального співтовариства і проявляється у відповіді на питання «Хто ми?» через один або кілька дискурсів регіональної унікальності, що описують виняткові риси спільноти через міфологеми, символи. В результаті культурний рівень ідентифікації постає в тих чи інших характеристиках регіональної спільноти.

З того моменту, коли наявні особливості починають використовуватися в політичних цілях або свідомо винаходиться, регіональна ідентичність набуває стратегічного рівня.

Відносно стратегічного рівня, то його можливо визначити як свідомий «винахід» і використання регіональної унікальності (символічна політика, «винахід традицій», політика ідентичностей регіональних еліт), а також просування конструюється унікальності, яке виражається у формуванні регіонального іміджу (політика щодо формування іміджу, позиціонування території у зовнішній простір і т. д.). Слід зауважити, що цілеспрямоване просування позитивного образу може відбуватися двох напрямках: як всередину регіону (для поліпшення позитивного сприйняття регіону його жителями) і зовні (іншим регіонам, федеральному центру, міжнародним акторам). Таким чином, основу конструювання регіональної ідентичності становить не тільки уява про унікальність території, але і матеріал, що лежить поза ним, а саме усвідомлення ставлення до регіону і сприйняття регіону ззовні. Вищим проявом стратегічного рівня стає вираз пріоритетів розвитку регіону і таким чином, ідентифікація за принципом «хто ми» доповнюється питаннями «Куди ми йдемо?», «Яким шляхом?». Будь-який регіон – це унікальний «набір» проявів регіональної ідентичності в змістовному вираженні і дискурсивних практик, що конституюють регіональну самість. При чому, в одних регіонах активно здійснюється політика щодо конструювання регіональної ідентичності, а десь регіональна «самість» розвивається стихійно.

Література:

1. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе. *Логос*. 2003. № 6(40). С. 67–116.
2. Houtum H., Lagendijk A. Contextualizing Regional Identity and Imagination in the Construction of Polycentric Urban Regions: The Cases of the Ruhr Area and the Basque Country. *Urban Studies*. 2001. Vol. 38. № 4. P. 751–752
3. Ростецька С. І. Регіональний міф як засіб формування регіональної ідентичності. *Регіональні студії*. 2019. № 17. С. 46–50.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Гуйван П. Д.,

кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
професор

Полтавського інституту бізнесу
м. Полтава, Україна

ЧАСОВІ МЕЖІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА НА ЗАХИСТ

За загальним правилом, сукупність суб'єктивних прав та кореспондуючих їм обов'язків складають зміст правовідношення. Виникнення правовідношення пов'язане з певними юридичними фактами, визначеними актами цивільного законодавства, а метою його існування є задоволення матеріально-правового інтересу учасників. Тому належне виконання кожного зобов'язання, яке входить до складу правовідносин, є, з точки зору цивільного права, позитивним явищем, що відповідає інтересу не тільки кредитора, а й суспільства, та, в свою чергу, припиняє зобов'язання. Власне, це правова мета регулятивних правовідносин. Проте далеко не завжди відбувається виконання обов'язку належним чином. В результаті суб'єктивне матеріальне право зазнає порушень та потребує правового захисту. Як же розкривається поняття захисту суб'єктивного права? Серед низки визначень, найбільш популярним є твердження, що захист порушеного права є сукупністю заходів охоронного характеру, спрямованих на застосування щодо порушника примусу з метою визнання чи відновлення порушеного чи оспорюваного права. Загалом, в наведеному визначенні сформульовано матеріально-правовий аспект захисту.

Як відомо, нова наукова теорія може замінити загальноживані, але очевидно застарілі, поняття лиш тоді, коли вона фактично обґрунтує всі взаємозв'язки останніх. Згідно з пануючим зараз в цивілістиці поглядом більшість науковців поділяє концепцію щодо існування суб'єктивних матеріальних прав

особи в межах різних за змістом, правовою природою та призначенням правовідношеннях: регулятивних для взаємин у непорушеному стані, і охоронних – для тих, що зазнали порушення. Так, Є. О. Крашенінніков зазначає, що гарантованість та забезпеченість регулятивних цивільних прав проявляється у тому, що при настанні обставин, котрі перешкоджають їхній реалізації, у управненого виникає нове, не існувавше раніше охоронне суб'єктивне цивільне право або право на захист [1, с. 4-5]. При цьому вважається, що зміст охоронного відношення становить вимога управненого суб'єкта – носія порушеного права до зобов'язаного, котрий під загрозою застосування державного примусу повинен виконати охоронний обов'язок шляхом вчинення певного діяння (дії чи позитивної бездіяльності) [2, с. 314]. Логічно, що вимоги правоволодільця у разі порушення полягають у відновленні зобов'язаною особою попереднього стану, відшкодуванні нею шкоди, вчиненні певних дій [3]. Вказані цивільно-правові способи захисту такі як виконання обов'язку (чи утримання від виконання), визнання, припинення чи зміна правовідношення спрямовані на забезпечення захисту порушеного регулятивного права.

Охоронні матеріальні взаємини, які включають відповідні суб'єктивні права та обов'язки учасників, виникають, наприклад, внаслідок невиконання чи неналежного виконання договірних зобов'язань, із безпідставного збагачення чи отримання (збереження) чужого майна, нанесення шкоди іншій особі тощо. Вони також виникають у разі прийняття органом держави чи місцевого самоврядування неправомірних актів та в результаті інших подій, з якими закон пов'язує настання цивільно-правових наслідків. Одним з найпоширеніших правопорушень є прострочення зобов'язання. Прострочка як часова категорія у цивільному праві становить собою негативне дзеркальне відображення строку виконання зобов'язання [4, с. 60]. Вона є триваючим юридичним фактом, який посвідчує неналежне виконання умови про строк реалізації правовідношення, тож ми не можемо підтримати тезу, свого часу викладену у публіцистичній літературі, згідно з якою прострочення виконання є матеріальним правовідношенням [5, с. 165]. Крім того, порушення умов договору не обов'язково мусить бути результатом прострочення виконання. Виникнення та реалізація охоронних цивільно-правових відносин відбувається

не лише після невиконання чи неналежного виконання зобов'язання у визначений строк. Порушення суб'єктивного цивільного права може відбутися, наприклад, в результаті неякісного виконання обов'язку в строк. Так, самостійним цивільно-правовим порушенням є передання продавцем товару неналежної якості (ст. 678 ЦКУ).

Як бачимо, перебування притаманного конкретній особі суб'єктивного права у порушеному чи не порушеному стані, власне, і визначає межі реалізації регулятивних чи охоронних повноважень. У будь-якому договорі матеріальне право обов'язково спершу перебуває у регулятивному стані. Це стосується навіть тих випадків, коли, приміром, обов'язок повинен виконуватися негайно після виникнення правовідношення¹. А після правопорушення з'являється нове – охоронне відношення [6, с. 1357–1358]. З огляду на це помилковими виглядають висновки про можливість кваліфікаційного поділу цивільно-правових договорів за ознакою регулятивності чи охоронності їхнього змісту. Так, Є.О. Крашенінников вказує на існування регулятивних договорів (наприклад, купівля-продаж), регулятивно-охоронних договорів (наприклад, майнове страхування) та охоронних договорів (наприклад, порука) [7, с. 6-8]. Насправді, кожен з названих договорів за своїм змістом є сукупністю декількох різних зобов'язальних взаємин. Вони можуть стосуватися вимог щодо передачі товару, сплати грошей, забезпечення належної якості речі чи послуги, відшкодування шкоди, передачі отриманого тощо. При цьому вказані зобов'язання у регулятивному стані, як правило, мають зустрічний характер. Тобто кредитор в одному з них одночасно є боржником у іншому. Але, що об'єднує усі ці відносини, так це те, що, будучи на початку регулятивними, вони у разі порушення зобов'язання боржником набувають здатності до правового захисту, в тому числі і шляхом застосування примусу. І ця здатність реалізується уже в межах охоронного відношення. У даному сенсі немає жодної істотної відмінності між способами захисту порушених прав учасника договору купівлі-продажу від реалізації таких же повноважень контрагента за договором поруки чи майнового страхування.

¹ Строк виконання регулятивного обов'язку не може бути негайним. Поняття «негайно» слід розуміти як мінімально встановлений чи можливий період для вчинення певної дії.

Можливо, подібний поділ спричинений неточною оцінкою автором моменту виникнення охоронного відношення у деяких з наведених договорів. Зокрема, Є.О.Крашенінніков зазначає, що право на позов у страхувальника виникає від часу отримання майнової шкоди [7, с. 8]. Насправді, тут відбувається відверта підміна понять. Обов'язок страховика відшкодувати отриману страхувальником шкоду у встановлений договором строк після повідомлення про це є регулятивним. Він чітко прописаний в угоді. Охоронне ж повноваження у страхувальника, в тому числі і позовне домагання, виникне лише тоді, коли страховик у вказаний строк не виконає свій юридичний обов'язок. І зміст даного охоронного зобов'язання буде таким же, як і в інших випадках порушення.

Власне, відділення деяких регулятивних прав від охоронних, що мають хоча і не тотожний, але схожий зміст, на практиці буває зробити не завжди просто. І не в останню чергу такі проблеми пов'язані з недостатньою чіткістю, а іноді й з хибністю, окремих нормативних формулювань. Зокрема, подібна невдала конструкція дістала своє вираження у частині 5 статті 261 Цивільного кодексу України. Дана норма вказує, що перебіг позовної давності за зобов'язаннями, строк виконання яких не визначений або визначений моментом вимог, починається від дня, коли у кредитора виникає право пред'явити вимогу про виконання зобов'язання. Аналіз вказаного правила дозволяє зробити висновок, що в ній йдеться про регулятивну вимогу, що обумовлює необхідність виконання обов'язку боржником негайно чи в семиденний строк. Право на пред'явлення такої вимоги, як це слідує з положень ст. 530 ЦКУ, у кредитора з'являється відразу від виникнення зобов'язання. Але подібне розуміння дійсного стану речей приходить не внаслідок чітко вираженої волі законодавця (якраз у наведеному прикладі ця воля викладена напрочуд заплутано), а у результаті проведеного прискіпливого аналізу сутності тих матеріальних взаємин, на регулювання яких вона була спрямована [8, с. 228–236].

У цивільному обігу існують ситуації, коли кредитор має здійснити певні дії для того, щоб у боржника за договором виник цивільно-правовий обов'язок. В доктрині такі обов'язкові дії кредитора іноді кваліфікують як кредиторські зобов'язання [9, с. 25–31]. Наприклад, для отримання продукції за договором поставки покупець має надати вагони, забезпечити роботу

вантажників, охорону тощо. До кредиторських обов'язків умовно можемо також віднести необхідність вимоги вірителя про виконання боржником зобов'язання, строк виконання якого не визначений або визначений моментом вимоги. Отже, за побудовою статей 530 та 261 ЦК України право кредитора за зобов'язанням з невизначеним строком виконання стане порушеним тільки після невиконання боржником вимоги кредитора. А можливість захистити таке право кредитор отримує не від часу виникнення права на таку вимогу, як то, здавалося б, впливає з тексту ч. 2 ст.530 ЦКУ, а лише після порушення. Бо саме з цього моменту виникає охоронне правовідношення, від порушення починається і перебіг позовної давності.

Література:

1. Крашенинников Е. А. К теории права на иск. Ярославль: ЯрГУ, 1995. 73 с.
2. Гражданское право / Под ред. Т. И. Илларионовой, Б. М. Гонгалов, В. А. Плетнева. М.: Норма Инфра, 2001. 464 с.
3. Кархалев Д.Н. Понятие охранительного отношения в частном праве. Семейное и жилищное право. 2008. № 4. URL: <http://www.center-bereg.ru/d1025.html>.
4. Печений О. Срок и просрочка как фундаментальные временные категории в гражданском праве. Предпринимат., хозяйство и право. 1999. № 10. С. 59-60.
5. Кульберг Е.М. Просрочка исполнения договорного обязательства. Дис. ... канд. юрид. наук: М., 1946. 293 с.
6. Кравченко А.А. Регулятивные и охранительные формы реализации способов защиты гражданских прав. Акт. проблемы гражд. права. 2014. №7 (44). С. 1356-1362.
7. Крашенинников Е.А. Основания возникновения притязаний. Очерки по торговому праву. Ярославль : ЯрГУ, 2002. Вып. 9. С.3-8.
8. Гуйван П.Д. Позовна давність. Монографія. Харків: Право, 2012. 448 с.
9. Риженов А.Я. Товарно-денежные отношения в советском гражданском праве. Автореф. дисс. д. ю. н. 12.00.03. Свердловск, 1991. 35 с.

Проноза І. І.,
кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ ЯК ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

У сучасній кримінології, юридичній та кримінальній психології вже давно пройдений той етап досліджень, коли вся увага зосереджувалася на ситуації без урахування ролі жертви, про яку згадувалося просто як про факт, що має місце. Разом з тим, з накопиченням кримінологічних даних все більш очевидною стає і роль потерпілого у скоєнні злочину.

Формування наукового етапу в поглядах на жертви нерозривно пов'язане з виникненням і розвитком нового наукового напрямку – віктимології. Віктимологія в буквальному перекладі означає «вчення про жертву» та її психологічні особливості.

Відомий американський кримінолог Г. Гентіг в своїй монографії «Злочин і його жертви» (1948 г.) запропонував типологію жертв за двома основними напрямками. Перший з них – загальна класифікація жертв, що включає в себе молодих і літніх людей, жінок, емігрантів, національні меншини, розумово відсталих, психічно хворих, а також алкоголіків і наркоманів. Другий напрямок – психологічні типи жертв, серед яких Гентіг виділяє: а) депресивних; б) позбавлених можливості оборонятися; в) мучителів; г) користололюбців; д) самотніх та ошуканих; е) ті, що борються; ж) розпусних [3].

Продовжуючи віктимологічні дослідження і розвиваючи думку Гентінга про психологічні типи жертв, Х. Елленбергер виділив особливий віктимний нахил, яким володіють сильно афектні люди, а також особи з певними психопатологічними розладами. До загальних схильностей він відносив схильність стати жертвами у таких осіб, які мають схильність до мазохізму або до самопокарання, а також осіб, для психології яких

характерний певний фаталізм, відсутність інтересу до життя. Сюди ж відносяться і особи, у яких виявляється так званий «синдром Авеля» – неясне почуття провини і, незважаючи на відчуття переслідування, слабка захисна реакція через нестачу самоствердження. У числі перших дослідників, які поставили питання про нову науку, були відомий американський психіатр і соціолог Ф. Вертхем, адвокат Б. Мендельгон [1].

Аналізуючи механізми взаємовідносин злочинця і жертви, М. Вольфганг, С. Зінгер (1978 г.) виділяють «схильність» жертви, «співпрацю» жертви і «провокацію» жертви. Однак ці три поняття, на думку авторів, настільки заплутані, що доцільно розглядати їх разом. Психологічно «схильність» жертви має відношення до припущення, що очевидні біопсихосоціальні характерні особистісні риси можуть зближуватися у деяких індивідів, приводячи їх до криміногенним ситуацій, і стають в якійсь мірі результатом підвищеної здатності віктимізуватися.

Початок віктимологічних досліджень на пострадянському просторі поклав Л. В. Франк. Він обґрунтував і розвинув у своїх роботах деякі віктимологічні ідеї. Франк зазначав певні зміни в психології жертви, яка діє «вже, як правило, не у відповідності з реальною об'єктивною проституцією, а відповідно до психічної ситуацією, тобто якимсь її відбитком».

Д. В. Рівман наводить докладну класифікацію жертв злочинів, виділяючи морально-психологічні особливості потерпілого. До них він відносить дуже різноманітні явища: статеvu розбещеність, алкоголізм, наркоманію, жадібність, деспотизм, агресивність, грубість, боягузтво, жорстокість, недовірливість, пасивність, довірливість, доброту, некритичність і інші [3].

Віктимологічні проблеми з давніх пір привертають увагу судових психіатрів. Так, ще Р. Краффт-Ебінг в 1895 р виділяв «несвідомі» стани, здатні порушити можливість потерпілого чинити опір правопорушника. М. І. Коченов до психологічним показниками здатності чинити опір відносить збереження цілеспрямованості поведінки, стійкість до зовнішніх впливів і відсутність психологічних станів типу фізіологічного афекту, здатних надавати астенизуючий і гальмівний вплив на психічну діяльність [2].

З психоаналітичних позицій схильність стати жертвою може бути пояснена несвідомим почуттям провини або сорому і бажанням бути покараним або як результат пасивних цілей, що ведуть до пасивності суб'єкта. Нарешті, віктимність може відобразити риси садомазохистського характеру і бути властивою йому спочатку.

В даний час не викликає сумнівів, що віктимологія є принципово комплексної міждисциплінарної областю знань і вимагає їх подальшого розвитку в галузі кримінології, психології, соціології, судової медицини та ін.

Література:

1. Голіна В. В. Віктимологія: навчальний посібник. Харків : Право, 2017. 308 с. URL: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/posib_viktimologiya-2017_finaln.pdf
2. Малкіна-Пых И. Г. Виктимология. Психология поведения жертвы. СПб.: Питер, 2017. 832 с.
3. Ривман Д.В. Криминальная виктимология. СПб.: Питер, 2002. 304 с.
4. Туляков В. А. Виктимология. Одесса, 2003. 136 с.

Стандратюк Д. В.,
студентка II курсу магістратури
філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

ПРОЗОРІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ТА ВІДКРИТІ ДАНІ В УКРАЇНІ

Сьогодні демократизація технологій створює нові можливості для трансформації політичної системи. Д. Істон пов'язував поняття «політична система» з авторитетним розподілом цінностей в суспільстві [7, с. 134]. Згідно його концепції, функціонування політичної системи забезпечують входи (проявляються у підтримці та вимогах) та виходи, які є результа-

том процесів всередині системи (проявляються у формі політичних рішень щодо розподілу ресурсів).

Однією з властивостей політичної системи можемо вважати прозорість. Відповідно до підходу Б. Файнела та К. Лорда, який подано у статті «The Surprising Logic of Transparency» це поняття має таке визначення: «прозорість включає правові, політичні та інституційні елементи, які роблять інформацію про внутрішні характеристики державного управління та суспільства доступною для учасників як усередині політичної системи, так і поза нею. Прозорість збільшується за рахунок будь-якого механізму, що призводить до публічного розкриття інформації, будь то вільна преса, відкрите управління, слухання або діяльність громадських організацій, яка стимулює оприлюднення об'єктивної інформації про владу» [8]. Український дослідник І. Корж вважає, що поняття «прозорість» означає доступність інформації про внутрішню діяльність органів влади [3].

Глобалізація загалом та демократизація технологій й інформації зокрема дозволили громадським організаціям по-новому здійснювати адвокацію щодо забезпечення прозорості діяльності політичної системи. Одним з ключових підходів до розуміння та впровадження прозорості врядування є концепція відкритих даних (open data). Відповідно до визначення Європейського порталу даних, відкриті (державні) дані стосуються інформації, яка збирається, виробляється або оплачується державними органами і доступна у вільному доступі для повторного використання з будь-якою метою [13].

До основних переваг використання відкритих даних відносять: підвищення ефективності державних послуг; економічне зростання через створення нових інноваційних послуг та бізнес-моделей; покращення соціального добробуту через підвищення участі громадян у процесі прийняття рішень, співпрацю та соціальні інновації [13].

Рух за відкриття державних даних сьогодні стає глобальним. Так, Open Data Index налічує 94 країни. Станом на початок 2021 року Україна посідає у ньому 31 місце (для порівняння, у 2015 Році Україна опинилася на 54 місці) [9]. Окрім відповідного індексу, існує Міжнародна хартія відкритих даних, яка встановлює принципи та кращі практики урядування на основі відкритих

даних. Хартія була створена за ініціативи ООН у 2015 році. За шість років існування, до Хартії приєдналося 79 держав та місцевих органів влади (в тому числі Україна та міста Дніпро, Львів, Запоріжжя, Дрогобич, Івано-Франківськ, Хмельницький, Тернопіль, Вінниця, Чернівці, Кропивницький, Маріуполь) [12].

Міжнародна хартія відкритих даних у своїй діяльності притримується та пропагує такі принципи з впровадження відкритих даних:

1. Відкриті за замовчуванням (державні дані мають публікуватися без додаткових запитів. Закритість певних даних повинна бути обґрунтованою);

2. Своєчасність та всебічність (дані мають бути актуальними та повними);

3. Доступність та зручність (дані мають бути безкоштовними з відкритою ліцензією та в машиночитальному форматі);

4. Порівнювальність та сумісність (чим більше якісних наборів даних викладено, тим ефективніше їхнє використання);

5. Покращення управління та залучення громадян (відкриття державних даних залучає громадян до політичного процесу та підвищує прозорість й ефективність державних послуг);

6. Інклюзивний розвиток та інновації (використання відкритих даних для створення нових продуктів та сервісів) [11].

Відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», у нашій державі існує публічна інформація у формі відкритих даних. Це публічна інформація у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання. Розпорядники інформації зобов'язані надавати публічну інформацію у формі відкритих даних на запит, оприлюднювати і регулярно оновлювати її на єдиному державному веб-порталі відкритих даних та на своїх веб-сайтах [1].

Публічна інформація у формі відкритих даних дозволена для подальшого використання та поширення, в тому числі з комерційною метою [1]. Тобто, законодавством України дозволено використовувати відкриті дані для створення нових продуктів та сервісів.

В Україні вже існують успішні приклади сервісів, які працюють на основі відкритих даних. Серед них можна назвати такі:

– «DOZORRO» – відслідковує закупівлі, які відбулися з порушеннями під час проведення публічних закупівель ProZorro, інструмент розроблений командою ГО «Трансперенсі Інтернешнл Україна» [6];

– «Суд на долоні» – аналітичний інструмент для пошуку, дослідження та візуалізації судових рішень [5];

– Opendatabot – платформа для роботи з відкритими державними даними, яка містить інформацію з 12-ти основних реєстрів. Діяльність спрямована на надання необхідної інформації для захисту бізнесу (наприклад, інформація про зміну власників та ін.) [4];

– «SaveEcoBot» – чат-бот, який поєднує дані про забруднення, забруднювачів та інструменти захисту довкілля. Розробка інструменту розпочалася як проект ГО «Save Dnipro» [10].

– «Золото партій» – онлайн платформа, яка надає інформацію про фінансування та витрати політичних партій в Україні. Платформа створена командою ГО «Чесно» [2].

Наведений перелік існуючих сервісів, які створені на основі відкритих даних далеко не повний, однак доводить, що використання останніх можливе у різноманітних сферах (державні закупівлі, судова система, бізнес, екологія, політика), сприяє інноваціям та, найголовніше, робить політичну систему прозорішою, адже дозволяє громадянам контролювати її. Варто зазначити, що часто ініціаторами та розробниками сервісів, що працюють на основі відкритих даних є саме інститути громадянського суспільства – громадські організації та інші форми об'єднань. Таким чином вони здатні акумулювати інтереси громадськості та вказувати владі на недоліки функціонування або необхідності доопрацювання в політичній системі (наприклад, вказуючи на проблеми екології чи на недоліки в процесі закупівель).

Концепція відкритих даних стала можливою внаслідок глобалізації, зокрема демократизації технологій та інформації, й одночасно допомагає боротися з негативними наслідками, які породжує глобалізація (відчуженість громадян від участі

в політиці, закритість націй-держав, екологічні проблеми та ін.). Тобто, впровадження відкритих даних у функціонування політичної системи є одним зі способів акумуляції політичної підтримки. Потенційно, відкриті дані можуть стати тим інструментом, який би дозволив зробити політичну систему більш прозорою.

Література:

1. Закон України «Про доступ до публічної інформації» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.

2. Золото партій. Інструмент для зручного аналізу політичних фінансів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zp.chesno.org/>.

3. Корж І. Ф. Право на відкриті дані – як право приватного характеру / І. Ф. Корж // Інформація і право. – 2019. – № 1. – С. 19–28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2019_1_4.

4. ОпенДатаБот [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://opendatabot.ua/>.

5. Суд на долоні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://conp.com.ua/>.

6. DOZORRO [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://data.gov.ua/apps/show/109>.

7. Easton D. The Political System / David Easton. – New York: Alfred A. Knopf, 1953. – 320 с.

8. Finel V. The Surprising Logic of Transparency [Електронний ресурс] / V. Finel, K. Lord. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.jstor.org/stable/2600758?seq=1>.

9. Place overview [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://index.okfn.org/place/>.

10. SaveEcoBot [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.saveecobot.com/>.

11. The International Open Data Charter. Principles [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://opendatacharter.net/principles>

12. The International Open Data Charter. Our history [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://opendatacharter.net/our-history/>.

13. 24 What is open data [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.europeandataportal.eu/en/training/what-open-data>.

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Корнієвський О. А.,

доктор політичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу гуманітарної політики
та розвитку громадянського суспільства
Центр суспільних досліджень
Національного інституту стратегічних досліджень
м. Київ, Україна

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ ТА ОБ'ЄДНАНЬ УКРАЇНИ В ОБСТОЮВАННІ ІНТЕРЕСІВ ТА ЗАДОВОЛЕННІ НАГАЛЬНИХ ПОТРЕБ УРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ

Російська гібридна агресія та бойові дії на сході України, анексія Криму у поєднанні зі скрутними умовами існування переважної більшості громадян України, спричиненими економічною стагнацією, корупційними діями та неправомірним збагаченням правлячої еліти, обумовили: по-перше, збільшення загальної кількості людей з фізичними та психологічними вадами (з інвалідністю; осіб, що потребують медико-психологічної реабілітації), по-друге, появу чисельної інклюзивної групи внутрішньо переміщених осіб.

За такої ситуації маємо констатувати поширення як різноманітних форм демократії участі, що базується на державно-громадській співпраці, так і на громадських ініціативах та соціально-значущих практиках самоорганізації громадян України шляхом утворення груп самопомоги, організаційного оформлення груп інтересів у громадські організації, створення інклюзивних спільнот в соціальних мережах.

В сучасній Україні до обстоювання інтересів уразливих груп населення задіяна кожна четверта організація громадянського суспільства, до роботи з молоддю – майже одна третина. Захистом прав та інтересів жінок опікується 10 % від усіх

реально діючих громадських організацій. Майже кожен другий представник громадського сектору України вважає першочерговим та найбільш важливим завданням надання допомоги соціально уразливим соціальним групам (інвалідам, багатодітним сім'ям та ін.) [1]. Захист соціально вразливих груп, налагодження з цією метою співпраці з органами влади із використанням новітніх технологій та дистанційних форматів визначає один з головних пріоритетів діяльності громадських і благодійних організацій України в умовах пандемії COVID-19. Втім, загалом в Україні лише 20 % недержавних організацій, які вирішують соціальні проблеми, отримують фінансову підтримку від органів влади (в середньому 17 % у загальному бюджеті недержавних /громадських/ організацій) [2].

На тлі поширення в громадському секторі мережевих форматів взаємодії більших можливостей бути почутими представниками органів влади та вплинути на прийняття ними необхідних рішень надає утворення асоціацій (спілок, коаліцій) громадських організацій, орієнтованих на захист інтересів та задоволення інклюзивних потреб таких верств населення, як бідні громадяни, інваліди, діти-сироти, пенсіонери, люди похилого віку, представників інших груп населення з особливими потребами (як приклад: ВГО «Національна асамблея інвалідів України», «ВГО «Всеукраїнський парламент працездатних інвалідів», ВСГО «Конфедерація громадських організацій інвалідів України», Коаліція «Справедливість заради миру на Донбасі», Міжнародний благодійний фонд Н. Потопаєвої, Всеукраїнське бюро Міжнародної громадсько-державної програми «Освіта дорослих України» та ін.).

Ефективно впливати на прийняття управлінських рішень та громадську думку із забезпечення політики інклюзії по відношенню до уразливих груп населення дає змогу адвокаційна діяльність громадських об'єднань, спрямована на захист інтересів і прав цих груп населення, надання ним соціальних послуг. Більше можливостей впливати на ці процеси надає стрімкий розвиток мережевої громадської самоорганізації.

Незважаючи на повільне щорічне зростання в Україні загальної кількості різних за спрямуванням організацій громадянського суспільства, більшість з них мають певні труднощі із виконанням

своїх функцій, пов'язані з відсутністю регулярного фінансування; недостатністю відповідних навичок та кваліфікації у лідерів та активу організацій; проблемами з навчанням та підвищенням кваліфікації працівників; низькою активністю і низьким рівнем довіри до послуг недержавних організацій з боку громади; недостатньою відкритістю влади та бажанням співпрацювати з недержавними організаціями [3].

Серед основних проблем, які унеможливають конструктивну взаємодію громадських організацій та органів влади: упереджене ставлення до організованої громадськості, відсутність інформації про прийняті управлінські рішення.

На заваді активній участі громадян у діяльності громадських організацій, їх приєднанню до громадських ініціатив – байдужість до суспільного життя, зневіра у власних можливостях та можливостях організованої громадськості захистити права громадян та належним чином захистити їх інтереси [4].

Також слід зазначити, що сьогодні державне фінансування проектів громадських організацій поширюється тільки на обмежене коло, до якого увійшли організації інвалідів, ветеранів, молодіжні та дитячі громадські організації. Без належного державного фінансування залишаються, зокрема, організації, які працюють із багатодітними сім'ями. За відсутності активної громадської участі частка громадських проектів, спрямованих на соціальний захист уразливих груп населення, складає лише 1% від загальної кількості громадських проектів, поданих на фінансування за рахунок коштів громадського бюджету територіальної громади міста Києва, реалізація яких триватиме до 31 грудня 2022 року [5].

Отже, враховуючи вищезазначене, виокремимо першочергові завдання щодо залучення громадського сектору до обстоювання і задоволення нагальних потреб уразливих категорій українських громадян:

– Посилення спроможності громадських ініціатив та громадських об'єднань, які працюють над вирішенням проблем уразливих категорій населення України шляхом їх приєднання до різних форматів державно-громадської взаємодії, процесів розроблення та прийняття відповідних рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування; надання

фінансової підтримки на конкурсних засадах за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів тим громадським об'єднанням, які реально надають підтримку вразливим категоріям населення.

– Проведення інформаційно-просвітницьких заходів з метою роз'яснення уразливим категоріям населення їхніх прав у сфері безперешкодного доступу до об'єктів соціального та інженерно-транспортної інфраструктури; активізації громадської участі та самоорганізації, спрямованої на забезпечення потреб уразливих категорій населення; поширення досвіду проведення громадськістю адвокації-кампаній на захист інтересів та задоволення потреб уразливих груп населення; активного залучення громадських об'єднань, орієнтованих у своїй діяльності на захист інтересів та задоволення потреб цих груп, до подання громадських проєктів на фінансування за рахунок коштів громадського бюджету територіальної громади.

– Впровадження механізму соціального замовлення, поширення успішних практик інклюзії за участі громадських організацій, що надають соціальні послуги соціально незахищеним категоріям населення у контексті роздержавлення соціальної сфери та перенесення частини фінансування соціальних послуг з бюджетних установ на громадський сектор; посилення спроможності місцевих громадських організацій, які надають соціальні послуги.

Серед невідкладних заходів щодо задоволення нагальних потреб зазначених вище груп населення вважаємо за необхідне виокремити наступні:

– забезпечити громадським об'єднанням, діяльність яких спрямована на захист інтересів та задоволення нагальних потреб уразливих груп населення, рівних можливостей як на отримання державного фінансування, так і на використання коштів місцевих бюджетів, а також на участь в реалізації державних програм з підтримки соціально незахищених категорій населення;

– організувати та провести інформаційні кампанії з висвітлення успішних громадських ініціатив і практик громадської самоорганізації (діяльності громадських, благодійних, волонтерських організацій із застосуванням інструментів адвокації та моніторингу дотримання органами державної влади та органами

місцевого самоврядування принципів інклюзії при прийнятті рішень з урахуванням громадської думки;

– провести дослідження спроможності недержавних організацій щодо надання соціальних послуг уразливим групам населення та сформуванню бази даних таких надавачів. Вжити заходів з впровадження соціального замовлення та надання соціальних послуг у місцевих громадах з урахуванням виявлених потреб цих категорій населення.

Література:

1. Громадянське суспільство в 2018-му: нові виклики, нові завдання / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. 6 березня 2018 р. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/13963398165a9eef1b022177.77359526.pdf>

2. Черкашина Т. О. Недержавні громадські організації як суб'єкт надання соціальної допомоги населенню. URL: <http://ela.kpi.ua:8080/bitstream/123456789/5752/1/10%20-%202%286%29%20-%2016.pdf>

3. Горемікіна Ю. В. Проблеми розвитку недержавних організацій у сфері надання соціальних послуг. URL: <https://dse.org.ua/arhcrive/11/18.pdf>

4. Громадське суспільство в період пандемії: як вона вплинула на громадську активність [Опитування проведено Фондом «Демократичні ініціативи» з 15 квітня по 1 травня 2020 р. серед представників громадських організацій]. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-v-period-pandemii-yak-vona-vplinu-la-na-gromadsku-aktivnist>

5. Подано проектів за категоріями / Громадський бюджет. Київ. URL: <https://gb.kyivcity.gov.ua/statistics>

Шелепова В. О.,
студентка I курсу історичного факультету
Запорізького національного університету

Вагіна О. М.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри політології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ МОВНОГО ПИТАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Українське мовне питання протягом останніх 30 років залишається однією з найбільш обговорюваних тем. Сутність проблеми полягає у значній (іноді навіть надмірній) присутності російської, угорської та інших мов у деяких регіонах України. Формування такого мовного середовища має об'єктивні причини, але нині, в умовах експансії з боку Росії в Криму та на Донбасі, проблема переважання російської мови у багатьох галузях суспільного життя України набула особливої **актуальності**. Саме мова, яка символізує єдність і цілісність держави, може стати необхідним інтегруючим чинником в умовах загострення політичних конфліктів.

Дослідженню різних аспектів мовного питання в сучасній Україні присвячені праці як вітчизняних, так і закордонних вчених та практиків, що належать до різних наукових галузей: політології, історії, філології тощо. Так, О. Москалюк зосередив увагу на обґрунтуванні неможливості існування двох державних мов [4]. Д. Красносілецький проаналізував стан мовного питання сучасної України та запропонував підходи до його вирішення [3]. Праці Л. Казанцевої та Л. Ковач присвячені дослідженню окремих аспектів державної мовної політики в Україні [1; 2]. Але з огляду на новітні українські політичні реалії є потреба в подальшому дослідженні соціально-політичних аспектів мовного питання в Україні.

Мета роботи полягає у визначенні характерних особливостей українського мовного питання на сучасному етапі, а також його впливу на суспільно-політичні процеси в державі.

Доволі складна мовна ситуація в сучасній Україні має глибоке історичне коріння: з одного боку, слід враховувати особливості заселення окремих українських територій, а з іншого – політику російської влади, спрямовану проти української мови, державності та взагалі проти української ідентичності. Потужна мовно-культурна експансія з боку Росії (з середини XVII ст. й до сьогодні) має наслідком зменшення вживання української мови як у побутово-сімейному спілкуванні, так і у виробничо-управлінській сфері.

Протягом першого періоду становлення Української держави, починаючи з прийняття Верховною Радою УРСР в жовтні 1989 р. Закону «Про мови в Українській РСР», що визначав українську мову як державну, в Україні не було зафіксовано значних мовних конфліктів. Однак після політичного розколу 2004 р. російські політтехнологи В. Януковича почали роздмухувати мовне питання, за чим маскувалася поява карти поділеної України [3, с. 108]. У 2014 р. з ініціативи Президента РФ В. Путіна почала поширюватися кампанія із «захисту» росіян та російськомовного населення України від утисків з боку української влади. І сьогодні, навесні 2021 р., Росія активно використовує цей меседж, створюючи загрозу суверенітету Української держави.

Одним із наслідків багаторічної інформаційної війни з боку Росії є збереження складного становища української мови. Так, згідно з результатами моніторингу, який провели активісти Громадського руху «Відсіч» у рамках кампанії «Бойкот російського кіно» у 2016 р., лише п'ята частина телепередач на українському телебаченні були україномовними. Якщо в червні 2015 р. частка української мови на телебаченні становила близько 28%, то на початку 2016 р. вона зменшилася до 23%, тобто за півроку – на 5% [6, с. 158]. За підсумками моніторингу кафе і ресторанів, проведеному у 26 містах (усі обласні центри, крім окупованих, а також Кривий Ріг, Маріуполь, Краматорськ та Сєверодонецьк) лише 40% закладів харчування мали в 2016 р. українську вівіску, лише в 60% було надруковане меню українською, і тільки в 49% закладів персонал обслуговував клієнтів українською мовою. При цьому ситуація дуже різнилась залежно від регіону. Нарешті, мова українського сегмента Інтернету була переважно російською [7].

З метою сприяння поширенню використання української мови Верховна Рада в 2019 р. ухвалила Закон «Про забезпечен-

ня функціонування української мови як державної». А вже з січня 2021 р. набула чинності ст. 30 цього закону, яка передбачає остаточний перехід сфери обслуговування на українську мову. Однак, ухвалення Мовного закону викликає невдоволення певної частки населення, особливо на південному сході, де зберігається надмірна присутність російської мови в різних сферах суспільного життя. Так, згідно з підсумками опитування 2020 р., частка української мови у прайм-таймі шести провідних телеканалів, яка почала знижуватися ще у 2019 році, впала до 41%, натомість суто російськомовні програми становлять 46%. Відповідно до результатів моніторингу кафе і ресторанів, 43% закладів харчування мають українську вивіску. Частина закладів, де наявне меню українською мовою, стрімко зросла до 88%. Але російська мова продовжує цілковито домінувати в українському інтернет-просторі. Так, у Києві частка використання української мови в соціальних мережах становить лише 16% [5]. Тому факт надмірної присутності російської мови є основним у процесі аналізу чинників, що можуть становити загрозу політичного розколу України.

Іншою особливістю українського мовного питання є наявність прихильників запровадження другої державної мови в країні. Однак, як слушно зазначає О. Москалюк, наявність другої державної мови загрожує національній безпеці і територіальній цілісності держави [4]. Мовну ситуацію в Україні часто порівнюють із благополучною багатомовною Швейцарією. Але зважаючи на події в Криму та на Сході, проведення подібної аналогії не є доцільним. Тому, коли національна мова ще остаточно не впроваджена, навіть спроба введення другої державної може становити загрозу для єдності нації. Про можливість існування в Україні двох державних мов не варто згадувати й з інших причин:

- 1) росіяни в жодному з регіонів України (окрім Автономної Республіки Крим) не становлять більшості населення;

- 2) крім росіян, громадянами України є представники й інших етнічних груп, які, особливо в західних регіонах, становлять значний відсоток (угорці, румуни, білоруси, поляки та ін.); їхні інтереси теж мають бути взяті до уваги;

- 3) «російськомовність» в Україні не тотожна російській етнічній ідентичності, а є наслідком політики денационалізації та русифікації попередніх режимів [2, с. 98].

Ще однією особливістю мовного середовища України, на думку Л. Казанцевої, є поширення практично на всій території змішаних українсько-російських мовленнєвих утворень, що виникають унаслідок хаотичного змішування елементів української та російської мовних систем [1, с. 293]. Це явище, яке до лінгвістики увійшло під назвою «суржик», негативно впливає на суспільно-політичну ситуацію, адже існування такої мовної суміші призводить до того, що мешканці країни спілкуються неграмотно та навчають цього своїх дітей. Як наслідок, це зменшує можливість для подальших поколінь навчитися спілкуванню принаймні наближеною до літературної українською мовою. Крім того, неусвідомлення необхідності вміння володіти державною мовою становить загрозу для цілісності України.

Таким чином, суперечлива мовна ситуація в Україні є наслідком цілого комплексу як об'єктивних, так і суб'єктивних причин. Її особливостями є домінування російської мови у ключових сферах суспільного життя країни, наявність прихильників впровадження другої державної мови, а також виникнення суміші мов – суржикю. Невирішеність мовного питання негативно впливає не тільки на консолідацію суспільства, але й на цілісність держави в цілому. Саме тому вкрай важливо популяризувати українську мову та сприяти усвідомленню населенням необхідності її використання, поширення й розвитку.

Література:

1. Казанцева Л. І. Мовна ситуація південно-східного регіону і врахування її впливу на процес навчання дошкільників української мови. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2013. № 37. С. 289–296. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2013_37_66 (дата звернення: 12.04.2021).
2. Ковач Л. Л. Мовна політика України: проблеми, реалізація, перспективи. *Збірник наукових праць «Політологічні студії»*. 2010. № 1. С. 92–101. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38781/10-Kovach.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.04.2021).
3. Красносілецький Д. П. Розв'язання мовного питання сучасної України за умови «російського чинника». *Грані*. 2014. № 9 (113). С. 107–112. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268617866.pdf> (дата звернення: 12.04.2021).

4. Москалюк О. Друга державна мова в Україні: міфи та реальність. *TSN*. 2014. URL: <https://tsn.ua/blogi/themes/law/druga-derzhavna-mova-v-ukrayini-mifi-ta-realnist-353878.html> (дата звернення: 12.04.2021).

5. Оприлюднені результати дослідження про становище української мови в Україні в 2020 році. *Портал мовної політики*. URL: <https://language-policy.info/2020/11/oprylyudneni-rezultaty-doslidzhennya-pro-stanovysche-ukrajinskoji-movy-v-ukrajini-v-2020-rotsi/> (дата звернення: 12.04.2021).

6. Томенко О. «Єдина країна» чи «єдина страна»: мовне питання в умовах військової агресії Росії. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2016. № 34. С. 157–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvnz_2016_34_16 (дата звернення: 12.04.2021).

7. Шамайда Т. Стан української мови. Щорічний моніторинг: Російська домінує в медіа та сфері послуг, українська – в освіті й кінопрокаті. *TEXTY.ORG.UA*. 2016. URL: https://texty.org.ua/articles/72173/Stan_ukrajinskoji_movy_Shorichnyj_monitoryng_Rosijska_dominuje-72173/ (дата звернення: 12.04.2021).

Щурко О. М.,

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ОБРАЗУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Для України, яка історично розвивалась між європейською та євразійською цивілізаціями, перебувала у складі різних імперських систем, і як наслідок має регіональні відмінності культурно-мовного та ментального характеру в умовах глобалізації надзвичайно актуальним є питання подолання минулої «пострадянської» (бездержавної) ідентичності та формування нових ціннісних орієнтирів, що сприятимуть консолідації та

солідаризації суспільства. Трансформаційні процеси у світі обумовлюють створення ефективних іміджевих стратегій для міжнародних міждержавних комунікацій, просування бренду держави та її образу, як одної з основних складових репутації чи авторитету в умовах конкуренції.

Увага до конструювання образів в умовах глобалізації є наслідком посилення взаємозалежності та прозорості суспільств, виявом пристосування суб'єктів до якісних змін, формування нових комунікаційних відносин, що відбулися під впливом інформаційних технологій. У добу глобалізації та інформатизації знання про державу виступають важливим пріоритетом, ресурсом та інструментом формування як зовнішньої, так і внутрішньої політики, дозволяють регулювати соціальні процеси у суспільно-політичному просторі та створюють сприятливе середовище для подолання чи запобігання соціальних напружень чи конфліктів. Образ держави, як явище, що існує передовсім у свідомості та інтерпретується як перцепція взаємопов'язаних характеристик об'єкта, що визначається динамікою та особливостями взаємодії елементів, серед яких базовими є ідентифікаційний, рольовий, статусний, трансформується і розвивається відповідно до особливостей політичних орієнтацій та політичної культури суспільства і займає проміжну нішу між відображенням реальної діяльності інституту держави й бажаним, нормативним уявленням про його суспільну місію.

Сучасні суспільства відчують гостру кризу самоідентичності, яку демократичні держави намагаються систематизувати та врегулювати за допомогою налагодження механізмів, що ґрунтуються на використанні елементів «soft power» та «attractive power»[3], для творення політичного міфу як «форми синтезу міфологічної і політичної свідомості, емоційно-зabarвленої чуттєвої уяви про політичну дійсність, яка значною мірою заміщає і витісняє реальну уяву про неї»[1, с. 57–58], – щоб зберігати у колективній пам'яті народу соціальний досвід поколінь та імперативи духовно-морального виміру політичних процесів.

Зростання впливу громадської думки, загальноприйнятих стандартів прав людини, демократії та законності, визначених на основі консенсусу між державами і громадянами зумовлює

потребу обґрунтування через символічні образи та медіаформування політичних рішень, діяльності інституцій з реалізації внутрішньополітичних стратегій, інновацій та реформ, особливо тих, які впроваджуються вперше, є складними чи суперечливими, для налагодження процесу ефективної комунікації між урядом та суспільством, легітимізації у свідомості громадян складних та суперечливих процесів державотворення. Адже, держава, попри усі раціональні чинники її легітимації була і залишається за своєю сутністю уявленим символічним порядком, символічною інституцією, що міститься передовсім у «підсвідомості», пояснюється наявними архетипами чи стереотипами, які обумовлюють її сприйняття, образом, що здатен змінюватись на основі не лише реальності, а й ірраціональних чинників. Образ держави у суспільній свідомості може спрощуватись, розкриватись через дискурс, коди, символи, «ідеалізуватись» через гіперболізацію позитивних (або негативних) рис чи якостей відповідно до очікувань аудиторії, або нав'язування невластивих йому характеристик, адаптуватися до особливостей розвитку соціально-політичної ситуації, модернізуватися чи коригуватись відповідно до реалій чи потреб соціуму у кожен конкретний період його життєдіяльності. Зазвичай, держава та суспільство репрезентують себе як цілісне утворення, що має власне «Я», тобто власне самовизначення, ідентичність, і відповідно «Я-образ», незважаючи на те, що будь-яка держава складається з різних соціальних, етнічних, конфесійних та політичних груп, інтереси та цілі яких можуть бути не лише різними, а й протилежними. Наявність та усвідомлення спільної історичної долі, системи цінностей, національних інтересів та належності до цієї спільноти консолідує групи в цілісний організм. Транспарентність сучасних суспільств у добу глобалізації дещо нівелює цю цілісність, тому виникає проблема інтеграції на основі кристалізації спільних цінностей, архетипів, культурної спадщини, моральних орієнтирів та принципів, що властиві населенню конкретної країни і здатні нівелювати дезінтегруючі впливи»[2].

Емоційне сприйняття держави та національної спільноти громадянами, її цінностей, історії, символів є важливим чинником схвалення (чи навпаки неприйняття) її політики як внутрішньої так і зовнішньої, а отже формування підтримки, легітимності

та лояльності (або їх відсутності) до політико-владних інститутів. В такому сенсі образ держави є вагомим чинником формування індивідуальних і колективних ідентичностей, без яких неможлива консолідація суспільства особливо у складні, переломні моменти його буття. Образ держави та суспільства, його усвідомлення та сприйняття більшістю громадян дає змогу формувати образ майбутнього суспільства, суспільний ідеал, який також консолідує спільноту.

Література:

1. Зубрицька Л. Й. Сутність, особливості та функції політичного міфу. Політологічний вісник: зб. наук. праць. Київ: Знання України, 2002. № 11. С. 56–65.
2. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія. Київ: НІСД, 2011. 336 с.
3. Nye S. Joseph Soft Power. The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs, 2004. 192 p.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА: ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ

МАТЕРІАЛИ
ШОСТОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

м. Одеса, 23 квітня 2021 р.

Підписано до друку 30.04.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 3,95. Тираж 150. Замовлення № 0621-181.

Ціна договірنا. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.